

İklim Mültecileri

Nuray Ekşi*

Öz

Çevre felaketlerinden ve iklim değişikliklerinden etkilenen insanlar, ülkelerini terk ederek başka ülkelerden uluslararası koruma talep etmektedirler. Çevresel felaketler ve iklim değişiklikleri, bu değişikliklerden etkilenen ve “iklim mültecileri” veya “çevre mültecileri” olarak anılan insanların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ancak her ne kadar “iklim mültecileri” veya “çevre mültecileri” olarak anılsalar da söz konusu kişiler 1951 Cenevre Konvansiyonu kapsamında mülteci değillerdir. “İklim mültecileri” veya “çevre mültecileri” olarak anılan insanlara bazı devletlerin yasalarında “tamamlayıcı koruma” veya “geçici koruma” sağlanabilmektedir. Bazı devletlerin yasal düzenlemelerinde ise iklim mültecilerine yönelik herhangi bir koruma öngörülmemiştir. Yaşama hakkı başta olmak üzere insan haklarına ilişkin uluslararası düzenlemelerde yer alan bazı hükümler çerçevesinde iklim mültecilerine insani koruma sağlanabilir. Ancak insani korumanın çerçevesi de henüz tam olarak çizilmemiştir. Çalışmamızda iklim mültecilerine sağlanacak bir uluslararası korumanın olup olmadığı hususu incelenecektir. Bu bağlamda öncelikle iklim mültecileri kavramı açıklanacak ve bu durumun ortaya çıkmasına etki eden faktörler incelenecektir. Daha sonra iklim mültecilerinin, 1951 Cenevre Konvansiyonu kapsamına giren mülteciler olarak kabul edilmemesinin sebepleri mahkeme kararlarıyla açıklanacaktır. İklim mültecilerini korumak için hazırlanan milletlerarası antlaşma taslaklarına değinildikten sonra Türk hukukunda iklim mültecilerinin durumu irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İklim mültecileri, çevre mültecileri, iklim göçmenleri, ülkesinden yerinden edilmiş insanlar, IDPs, insani koruma

* Prof. Dr., Yeditepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı Başkanı

Climate Refugees

Nuray Ekşi*

Abstract

People affected by environmental disasters and climate change abandon their countries and seek international protection from other states. Environmental disasters and climate change have caused migration and the emergence of the so-called “climate refugees” or “environmental refugees”. Although they are often called “climate refugees” or “environmental refugees”, these people do not fall within the definition of refugee under the 1951 Geneva Convention on the Legal Status of Refugees. The laws of certain countries provide “complementary protection” or “temporary protection” to climate refugees or environmental refugees. On the other hand, no protection is envisaged in the laws of some countries regarding climate refugees. Humanitarian protection can be provided to climate refugees under the legal provisions guaranteeing certain basic rights, such as the right to life, in international human rights treaties. However, the boundaries of the notion of “humanitarian protection” have not been clearly drawn yet. In this study, we evaluate whether any international protection may be available to climate refugees. To this end, we first describe the term “climate refugees” and analyze the factors that led to its emergence. We then examine the reasons why climate refugees are not treated as refugees within the scope of the 1951 Geneva Convention, taking into account the relevant court decisions. Following a discussion of the draft international treaties prepared to protect climate refugees, we examine the situation of climate refugees under Turkish law.

Keywords: *Climate refugees, environmental refugees, climate migrants, internally displaced persons, IDPs, humanitarian protection, climate change displacement*

---

* Asst. Prof., Yeditepe University Faculty of Law, Chair for Private International Law Department

Giriş

Çevresel felaketler ve iklim değişiklikleri, uzun zamandan beri gündemde olan bir konudur. Özellikle insanların yol açtığı çevre ve iklim değişikliklerinin önlenmesi, bu değişikliklere yol açanların eylemlerinden doğan yükümlülükleri üstlenmesi ve ülkeler arasında iklim değişikliklerini engellemek ya da en aza indirmek için işbirliğinin sağlanması için bazı adımlar atılmıştır. İklim değişiklikleri konusunda milletlerarası düzeyde atılan adımlar sonuç getirmiş ve bu bağlamda bazı antlaşmalar yapılmıştır. Türkiye, iklim değişikliklerine ilişkin milletlerarası düzeyde atılan adımların da takipçisi olmuştur. Bu bağlamda 1992 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)¹, 1997 Kyoto Protokolü², Ozon Tabakasının Korunması İçin Viyana Sözleşmesi³, Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin Montreal Protokolü'nü⁴ onaylamıştır⁵.

- 1 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun No. 4990, Kabul Tarihi: 16.10.2003, RG 21.10.2003/25266; Karar Sayısı: 2003/6458: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne Katılmamız Hakkında Karar, RG 18.12.2003/25320.
- 2 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne Yönelik Kyoto Protokolü'ne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun No. 5836, Kabul Tarihi: 5.2.2009, RG 17.2.2009/27144; Karar Sayısı: 2009/14979: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Yönelik Kyoto Protokolü'ne Katılmamız Hakkında Karar, RG 13.5.2009/27227.
- 3 Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi'ne Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, Kanun No. 3655 Kabul Tarihi: 6.6.1990, RG 20.6.1990/20554; Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi ile Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü'ne Katılmamız Hakkında Karar, RG 8.9.1990/20629.
- 4 Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü'ne Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, Kanun No. 3656, Kabul Tarihi: 6.6.1990, RG 20.6.1990/20554; Karar Sayısı: 90/733: Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi ile Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü'ne Katılmamız Hakkında Karar, RG 8.9.1990/20629.
- 5 Ayrıntılı bilgi için bkz. RAJAMANI Lavanya, The Cancun Climate Agreements: Reading the Text, Subtext and Tea Leaves, 60(2011) ICLQ, s. 499 vd. Diğer antlaşmalar, ulusal yasal düzenlemeler ve AB düzenlemeleri için bkz. WILLIAMS Angela, Turning the Tide: Recognizing Climate Change Refugees in International Law, 30(2008)4 Law&Policy, s. 503-504.

Türkiye’de iklim değişikliği konusunda ulusal düzeyde de bazı adımlar atılmıştır. İklim ve Hava Yönetim Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023⁶, İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2013⁷, Türkiye’nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2013⁸; Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kapsamında İklim Değişikliği Birinci Ulusal Bildirim 2007⁹; Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kapsamında İklim Değişikliği Beşinci Ulusal Bildirim 2013¹⁰ hazırlanmıştır.

İklim değişiklikleri ve doğal afetler, insanların ülke içinde yer değiştirmesine hatta ülkelerini terk etmesine neden olmaktadır. Fukushima ve Çernobil örneklerinde olduğu gibi insan kaynaklı doğal felaketlerin etkisi geçici olmamakta; bu felaketlerin gerçekleştiği coğrafi alanların insanlar açısından taşıdığı risklerin uzun yıllar sürmesi sebebiyle bu alanlar tamamen boşaltılabilmektedir. İklim değişikliklerinin yol açtığı çevre mültecilerinin üç türü üzerinde durulmaktadır. Birincisi geçici olarak yer değiştirmedir (temporarily displaced). Geçici yer değiştirme, özellikle doğal afetler sonucu insanların yaşadıkları yerlerden ayrılması ve daha sonra geri dönmesidir¹¹. İkincisi daimi yer değiştirmedir (permanently displaced). Daimi yer değiştirme halinde baraj yapımı örneğinde olduğu gibi daha çok insan kaynaklı çevresel felaketler sonucunda insanlar yaşadıkları yerleri bir daha dönmek üzere terk etmektedir¹². Üçüncü iklim mültecisi türünü, daimi veya geçici çevresel faktörler sebebiyle yaşadığı yeri terk edip daha iyi hayat standartlarının olduğu ülkelere yerleşmek amacıyla ülkesini terk edenler

6 <http://www.csb.gov.tr/db/iklim/banner/banner592.pdf> (31.7.2016).

7 <http://www.csb.gov.tr/db/iklim/banner/banner591.pdf> (31.7.2016).

8 http://www.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/uyum_stratejisi_eylem_plani_TR.pdf (31.7.2016).

9 <http://www.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/bildirim1.pdf> (31.7.2016).

10 <http://www.csb.gov.tr/db/iklim/banner/banner595.pdf> (31.7.2016).

11 WILLIAMS, 506.

12 WILLIAMS, 506.

oluşturmaktadır¹³. Ayrıca iklim mültecileri süresine göre geçici iklim mültecileri, uzun dönem iklim mültecileri ve daimi iklim mültecileri olarak da ayrımına tabi kılınabilir¹⁴. İklim mültecileri açısından bir başka ayrım, bu statüye sebep veren olayın kaynağına göre yapılmakta ve bu bağlamda insan kaynaklı felaketler ve doğal felaketler birbirinden ayrılmaktadır. Diğer bir ayrım, iklim mültecilerinin yaşadığı ülkeyi terk edip etmemesine bağlı olarak yapılmaktadır¹⁵. Eğer çevresel felaketler ve iklim değişiklikleri ülkeyi terk etmeye sebebiyet vermişse sınıraşan yer değiştirme (cross-border displacement), eğer aynı ülke içinde bir yerden diğer bir yere göçe sebebiyet vermişse ülke içinden yerinden edilme (internally displacement) söz konusu olmaktadır¹⁶.

İklim değişikliklerine ve çevre felaketlerine bağlı göçler sadece insanlara karşı bir tehdit olmakla kalmamakta uluslararası ve bölgesel güvenliği de tehdit etmektedir. İklim değişiklikleri Sudan'ın Darfur bölgesinde olduğu gibi istikrarsızlıklara ve çatışmalar yol açmaktadır¹⁷.

İklim değişikliklerini önlemek ve bu konuda işbirliği sağlamak için milletlerarası antlaşmalar yapılmıştır. Bu antlaşmaların sorunlara kalıcı çözüm getirmede tam olarak başarılı olduklarını söylemek zordur. Ancak milletlerarası antlaşmalarla ve çevre kanunları başta olmak üzere diğer ulusal yasal düzenlemelerle çevrenin korunmasına yönelik bazı adımlar atılmıştır. Yetersiz olsalar bile bazı adımların atılmış olmasının önemi küçümsenemez. Buna karşın iklim değişiklikleri sebebiyle yer değiştiren insanları korumaya yönelik olarak henüz milletlerarası düzeyde bir adım atılmamıştır. Üstelik bazı ulusal yasal düzenlemelerde öngörülen çevresel faktörler sebebiyle yer değiştiren insanları korumaya yönelik sistemlerin takdire bağlı olarak uygulanması, çev-

13 WILLIAMS, 506-507.

14 WILLIAMS, 507.

15 WILLIAMS, 507.

16 WILLIAMS, 507.

17 McLEMAN Robert, Climate Change, Migration and Critical International Security Considerations, IOM Migration Research Series No. 42, Geneva 2011, s. 11, 25-28.

resel felaketlerden ve iklim değışikliklerinden mağdur olan insanların kendi kaderine terk edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Çalışmamızda “iklim mültecileri” olarak anılan ve çevre felaketlerinin yanı sıra iklim değışikliklerinden etkilenen insanların hukuki durumu incelenecektir.

1951 Cenevre Konvansiyonu’nda Mültecinin Tanımı

Mülteci, kısaca “1951 Cenevre Konvansiyonu” olarak anılan ve Türkiye’nin de taraf olduğu¹⁸ Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Konvansiyonu’nun 1. maddesinin A bendinin (2). paragrafında tanımlanmıştır. Bu paragrafa göre, mülteci, 1 Ocak 1951’den evvel cereyan eden hadiseler neticesinde ve ırkı, dini, tabiiyeti, mu-

18 Cenevre’de 28 Temmuz 1951 Tarihinde İmzalanmış Olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun, Kanun No: 359, Kabul Tarihi: 29.8.1961, RG 5.10.1961/10898.

Madde 1- Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme ilişkin deklarasyonla birlikte onaylanmıştır.

Madde 2- Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin 42’nci maddesinin bahsettiği imkâna uygun olarak, onaylama anında aşağıdaki ihtirazi kayıt kabul edilmiştir.

“Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye’de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz”.

Madde 3- Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4- Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Deklarasyon

A) Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, mezkûr Sözleşmenin 1’inci maddesinin (a) fıkrasında mevzubahis 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Anlaşmalarına taraf değildir. Ayrıca, 30 Haziran 1928 Anlaşmanın şumulüne girmekle, mezkûr Anlaşmanın memleketimiz bakımından derpiş ettiği husus ortadan kalkmıştır. Bu durum muvacehesinde, Cumhuriyet Hükümeti 28 Temmuz 1951 tarihli Sözleşmeyi yukarıdaki Antlaşmalardan müstakil olarak kabul etmektedir.

B) İşbu Sözleşmenin tahmil ettiği vecibeler bakımından Cumhuriyet Hükümeti, 1’inci maddenin (b) fıkrasındaki “1 Ocak 1951 den evvel cereyan eden hadiseler” ibaresini, “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da cereyan eden hadiseler” şeklinde anlamaktadır.

C) Keza Sözleşmenin 1 inci maddesinin mülteci vasfının kaydına mütedair (C) fıkrasındaki “vatandaş bulunduğu memleketin himayesinden kendi isteği ile tekrar istifade ederse veya vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar iktisap ederse” ibarelerini Cumhuriyet Hükümeti bu istifade ve iktisap keyfiyetinin sadece alâkadarın talebine değil aynı zamanda bahis konusu devletin muvafakatine bağlı bulunduğu şeklinde anlamaktadır.

ayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin himayesinden istifade edemeyen veya mezkur korkuya binaen istifade etmek istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bahis konusu hadiseler neticesinde evvelce mutaden ikamet ettiği memleket dışında bulunuyorsa oraya dönemeyen veya mezkur korkuya binaen dönmek istemeyen şahıstır. 1951 Cenevre Konvansiyonu'na ek 1967 Protokolü¹⁹ ile “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar” ve “söz konusu olaylar sonucunda” ifadeleri Konvansiyon'un metninden çıkarılmıştır. Böylece, tarih sınırlaması olmaksızın Konvansiyon hükümleri, I/A maddenin (2). paragrafının kapsamına giren bütün kişilere uygulanacaktır. Bununla beraber coğrafi alan kısıtlaması konusunda taraf devletlere takdir yetkisi verilmiştir. İsteyen devlet, coğrafi alan sınırlamasını muhafaza edebilecektir.

1951 Cenevre Konvansiyonu'nda yer alan mülteci tanımı, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun²⁰ 61. maddesine aynen dercedilmiştir. Bununla beraber Türkiye, 1951 Cenevre Konvansiyonu'nu coğrafi kısıtlama ile uyguladığından sadece Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü vermektedir.

1951 Cenevre Konvansiyonu'nun 1. maddesinin A bendinin (2). paragrafında yer alan tanım kapsamına girse dahi mülteci statüsü verilmeyecek kişiler 1. maddenin (F) bendinde üç grup halinde sayılmıştır. Mülteci statüsü verilmeyecek kişiler şunlardır: (1) barışa karşı

19 Karar Sayısı: 6/10266: 29 Ağustos 1961 tarih ve 359 sayılı Kanunla onaylanmış bulunan “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme”nin zaman ve mekan bakımından tadilini öngören ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 2198 (XXI) sayılı kararıyla kabul edilmiş bulunan “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol”e yukarıda maruz kanunun 2'nci maddesinde yer alan ihtirazî kayıt ve coğrafi sınırlama bakımından Sözleşmenin sadece Avrupa'da cereyan eden hadiseler neticesinde vaki sığınmalara uygulanacağı yolunda yine aynı tarihte yapılmış olan deklarasyon baki kalmak şartı ile, katılmamız; Dışişleri Bakanlığının 13.6.1968 tarih ve 721.501-BMKY-I-316 sayılı yazısı üzerine 31.5.1963 tarih ve 244 sayılı Kanunun 2'nci maddesinin 3'üncü fıkrasına göre, Bakanlar Kurulunca 1.7.1968 tarihinde kararlaştırılmıştır: RG 5.8.1968/12968.

20 Kanun No. 6458, Kabul Tarihi: 4.4.2013, RG 11.4.2013/28615.

suç işleyenler veya savaş suçu işleyenler veya uluslararası belgelerde tanımlandığı şekilde insanlığa karşı suç işleyenler, (2) politik olmayan önemli bir suçu mülteci başvurusunun yapıldığı ülke dışında işleyenler, (3) Birleşmiş Milletler'in ilkelerine ve amaçlarına aykırı eylemlerde bulunanlar.

Gerek 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun 1/A-2 maddesinde gerekse YUKK'un 61. maddesinde yer alan tanım uyarınca mülteci (1) ırkı, dini, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden, (2) takibata uğrayacağından haklı olarak korkan (3) vatandaşı olduğu memleket veya evvelce oturduğu ülke dışında bulunan şahıstır. Bu tanımda, iklim değişikliklerinden söz edilmemiştir. Diğer bir ifadeyle 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun 1/A-2 maddesi ile YUKK'un 61. maddesinde sayılan ve mülteci statüsü almak için başvuru yapılmasının dayanağını teşkil eden beş kriter arasında doğal afetler veya iklim değişiklikleri sayılmamıştır.

Mülteci Hukuku Alanında Yeni Bir Kavram: “İklim Mültecileri”

Çevresel faktörler sebebiyle yer değiştirme (displacement), 1980'li yıllardan beri hararetli bir şekilde tartışılmaktadır. Ancak çevresel faktörler sebebiyle göç yeni bir olgu olmayıp ekilebilir tarım topraklarının azalması, doğal kaynakların tükenmesi, deprem vb. etkenler sebebiyle uzun bir geçmişe sahiptir²¹. Sel baskınları, deprem, kuraklık gibi etkenlerle, insanlar, mutad olarak yaşadıkları alanları terk edip sürekli veya geçici yaşamak üzere başka yerlere gitmek zorunda kalmakta; bu göç hareketi “iklim mültecileri” (climate refugees) veya “çevre mültecileri” (environmental refugees) ve benzeri yeni kavramların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Doğal afetler ve iklim değişiklikleri sonucu yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan insanlar için “iklim

21 WILLIAMS, 507.

göçmenleri” (climate migrants) kavramı da kullanılmaktadır²². Ancak doğal afetler ve iklim değişiklikleri sonucu yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan insanlar için hangi kavram kullanılırsa kullanılın bu kavramların hukuki açıdan yetersiz olduğu; insanların ülkelerini terk etmeden ülke içinde yer değiştirmeleri halinde söz konusu kavramlardaki mülteci kelimesinin kullanılmayacağı, böyle bir durumda ülke içinde yerinden edilmenin söz konusu olduğu ifade edilmiştir²³. Benzer eleştiriler BMMYK tarafından da yapılmıştır. İklim mültecileri veya çevre mültecileri, doğal afetler ve iklim değişikliklerinin sonucu olarak koruma talep eden insanları ifade etmek için kullanılan kavramlar olmakla beraber BMMYK bu kavramların kullanılmasına karşıdır, hatta bu kavramların milletlerarası mülteci hukukunda yeri olmadığı görüşündedir²⁴.

İklim mültecilerinin statüsü, korunması ve yerleştirilmeleri, milletlerarası hukukta açıklığa kavuşturulmamıştır. Bu sebeple devletlerin, milletlerarası hukuk, insan hakları hukuku ve çevre hukuku bağlamında iklim mültecilerine koruma sağlama yükümlülüğünün olup olmadığı ve eğer varsa bu yükümlülüğün kapsamının ne olacağı henüz belli değildir. Diğer bir ifadeyle, devletleri, iklim mültecilerine veya çevresel etkenlerle yer değiştiren (environmentally displaced persons–EDPs) insanlara koruma sağlamaya zorlayan veya teşvik eden bir milletlerarası düzenleme henüz mevcut olmadığından hukuki açıdan bunların durumunu açıklığa kavuşturacak düzenlemelere ihtiyaç

22 NAIK Asmita, Migration and Natural Disasters, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence, Edited by Frank Laczko/Christine Aghazarm, International Organization for Migration-IOM, Geneva 2009, s. 252.

23 LACZKO Frank/AGHAZARM, Christine, Introduction and Overview: Enhancing the Knowledge Base, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence, Edited by Frank Laczko/Christine Aghazarm, International Organization for Migration-IOM, Geneva 2009, s. 18-19.

24 Climate change, natural disasters and human displacement: a UNHCR perspective, António Guterres, UN High Commissioner for Refugees, 14 August 2009, s. 8-9: <http://www.unhcr.org/4901e81a4.pdf> (31.7.2016).

bulunmaktadır²⁵. İklim mültecilerinin önemli bir kısmı ülke dışına çıkmamakta, kendi ülkeleri içinde yer değiştirmektedirler (Internally Displaced People–IDPs). Bir kısmı ise ülkelerini terk ederek başka ülkelere gitmektedir (Internationally Displaced People/Cross-border Displacement). Bu açıdan iklim mültecilerine sağlanacak ulusal ve uluslararası düzeydeki korumanın çerçevesinin de çizilmesi gerekmektedir.

Ağustos 2006'da, Maldivler Hükümeti, muhtelif devletlerin hükümet temsilcilerinin, BM'nin yetkili birimlerinin, çevre ve insan hakları organizasyonlarının katılımıyla iklim mültecilerinin yerleştirilmesi ve korunması (the protection and resettlement of climate change refugees) konusunda bir konferans düzenlemiştir. Deniz seviyesinden birkaç metre yükseklikte bulunan ve iklim değişikliklerinden en çok etkilenen Maldivler açısından bu sorun ulusal güvenlik ve hayatta kalmak için hayati bir mesele teşkil etmektedir²⁶. 2007 yılında küçük ada devletlerinin katılımıyla Maldivler'in başkenti Male'de düzenlenen toplantı sonucunda İklim Değişikliğinin İnsani Boyutuna İlişkin Male Deklarasyonu (Male' Declaration on the Human Dimension of Climate Change) kabul edilmiştir²⁷. Maldivler, ayrıca, 2008 yılında bütçesinin bir kısmını yeni bir vatan inşa etmek için ayıracağını bildirmiştir²⁸.

---

25 MOBERG Kara K., Extending Refugee Definitions to Cover Environmentally Displaced Persons Displaces Necessary Protection, 94(200) Iowa L. Rev., s. 1112.

26 BIERMANN Frank/BOAS Ingrid, Environment, Protecting Climate Refugees The Case for a Global Protocol, November/December 2008, s. 21.

27 Male Deklarasyonu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. LIMON Marc, Human Rights Obligations and Accountability in the Face of Climate Change, 38(201) Ga. J. Int'l & Comp. L., s. 546-548.

28 HODGKINSON David/BURTON Tess/ANDERSON Heather/YOUNG Lucy, 'The Hour When the Ship Comes in': A Convention For Persons Displaced by Climate Change', 38(2010)1 Monash U. L. Rev., s. 70.

İklim değışikliği, sadece ada devletlerini değil tüm dűnyayı tehdit eden global bir tehlikedir. Nitekim 2050 yılına kadar, 200 milyon insanın iklim sebebiyle yerlerini değiştireceği tahmin edilmektedir²⁹. Bazı tahminlere gűre, eđer deniz seviyesi bir metre daha yükselirse, Maldivler, Marsal Adaları, Kribati ve Tuvalu, insanların yaşayamayacakları yerler haline gelecektir. Isınma sebebiyle, kuraklık ve buzulların erimesi artacak; 700 milyon ile 1.5 milyar arasındaki insan su sıkıntısı çekecek; Asya, Afrika ve küçük adalarda yaşayan insanlar iklim műltecisi olmakla yüz yüze kalacaklardır³⁰. Afrika Kıtası'nda, global ısınmadan dolayı milyonlarca hayvan ve yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiştir. Fas, Tunus ve Libya'daki değerli topraklar azalmakta ve çölleşme artmaktadır³¹. Afrika'da tarım alanları ve nehirlerdeki sular giderek azalmaktadır. Deniz seviyesinin sürekli yükselmesi sebebiyle toprakların su altında kalacağı; Afrika'nın, iklim değişikliğinden en çok etkilenen Kıta olacağı ifade edilmektedir³². Asya, yoğun nüfusu; deniz seviyesine yakın olması ve tropik kasırgalar sebebiyle oldukça hassastır. Isının 2-3 derece artması, 39-812 milyon insanın su sıkıntısı çekmesine sebep olacaktır. Su kıtlığı ve kuraklık, deniz seviyesinin yükselmesi, Afrika'daki milyonlarca insanı da etkileyecektir³³. Asya'da, iklim değişiklikleri ve nüfus artışının yanı sıra hayat standartlarının yükselmesinden kaynaklanan talepler sonucu su kaynaklarının azalacağı; nüfusun yoğunlaştığı sahil kesimlerinin denizin ve nehirlerin yükselmesi sebebiyle sel tehdidi altında olduğu; nüfusun hızla artması

---

29 ATAPATTU Sumudu, *Climate Change, Human Rights, and Forced Migration: Implications for International Law*, 27(2009-2010)3 *Wis. Int'l L.J.*, s. 610-611; BIERMANN/BOAS, 21; WILLIAMS, 506; HODGKINSON/BURTON/ANDERSON/YOUNG, 72.

30 BIERMANN/BOAS, 21-22.

31 MOBERG, 1110-1111.

32 STEINER L. Henry/ALSTON Philip/GOODMAN Ryan, *International Human Rights in Context Law Politics and Morals*, 3rd edition, Oxford University Press 2008, 1454-1455.

33 BIERMANN/BOAS, 21-22.

sebebiyle açlık tehlikesinin olacağı belirtilmiştir³⁴. Bir yandan deniz seviyesinin yükselmesi ve buzulların erimesi, küçük ada devletlerinin varlığını tehdit ederken diğer yandan Merkez Pasifik'ten Güney Pasifik'e ve Hint Okyanusu'na kadar olan ada devletleri ile Bangladeş'ten Mısır'a kadar olan alanlarda yaşayan insanların, iklim değişiklikleri sebebiyle yer değiştirmek zorunda kalacakları tahmin edilmektedir.

Kiribati ve Tuvalu, medya ve NGO raporlarında, 2050 yılına kadar yaşanmaz hale gelecek ve daha sonra haritadan silinecek ülkeler olarak anılmaktadır³⁵. Bu iki devletin haritadan silinmesiyle, Tuvalu ve Kiribatililer vatansız kalacaktır³⁶. Kiribati, 100.000 ve Tuvalu ise 10.000 nüfusa sahiptir. Yüzölçümleri oldukça küçük olmasına rağmen her iki ülkenin nüfus yoğunluğu çok fazladır³⁷. Hızlı nüfus artışına cevap verecek tarım arazilerinin yokluğu; altyapısının ve kanalizasyon sistemlerinin olmaması; deniz seviyesinin yükselmesi, tarım topraklarındaki tuz oranının giderek artması vb. sebeplerle insanlar ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir. Ayrıca hortum, su basması, fırtına, deniz seviyesinin yükselmesi sebebiyle Bangladeş'ten 30 milyon insanın, 2050 yılına kadar iklim mültecileri haline geleceği tahmin edilmektedir³⁸. Tuvalu vatandaşlarının bir kısmı Fiji, Yeni Zelanda ve komşu adalara göç etmesine rağmen geri kalan nüfus açısından iklim değişikliği açık bir tehlike teşkil etmektedir³⁹.

---

34 STEINER/ALSTON/GOODMAN, 1455.

35 McADAM Jane, *Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is Not the Answer*, 23(2011)1 IJRL, s. 8.

36 BURLESON Elizabeth, *Climate Change Displacement to Refuge*, 25(2010)19 J. Envtl. L. & Litig., s. 29.

37 McADAM, 8-9.

38 McADAM, 10-11.

39 WILLIAMS, 515.

İklim Mültecilerinin 1951 Cenevre Konvansiyonunda Yer Alan Mülteci Tanımının Kapsamı Dışında Kalması

İklim Mültecilerinin 1951 Cenevre Konvansiyonunda Yer Alan Mülteci Tanımının Kapsamı Dışında Kalmasının Sebepleri

Kuraklık, içecek suyunun azalması, fırtına, tayfun, deprem gibi doğal felaketlerle yaşadıkları yerleri terk eden insanlar, 1951 Cenevre Konvansiyonu kapsamında mülteci olarak kabul edilmemektedirler. Çünkü iklim mültecileri, 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun 1/A-2. maddesinde yer alan şartların tamamını taşımamaktadırlar. 1951 Cenevre Konvansiyonu uyarınca bir kişiye mülteci statüsünün verilmesi için, *ülkesinin dışında olması* gerekir. Oysa iklim değişikliği sebebiyle insanlar her zaman ülkelerini terk etmemekte; kendi ülkelerinde bir yerden başka bir yere gitmektedirler. Ayrıca 1951 Cenevre Konvansiyonu'na göre mültecinin, ırkı, dini, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden *zulme* uğrayacağından *haklı* olarak korkması gerekmektedir. Ancak fırtına, deprem ve sel gibi iklim değişikliklerinin yol açtığı felaketler mağdurlarına zarar verse de bu zarar kişinin ırkından, dininden, tabiiyetinden, muayyen bir içtimai gruba mensubiyetinden veya siyasi kanaatlerinden kaynaklanmamaktadır.

1951 Cenevre Konvansiyonuna taraf olan devletler için 1979 yılında BMMYK Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Usul ve Ölçütler El Kitabı (Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status–UNHCR Handbook) hazırlanmıştır ve böylece mülteci statüsünün verilmesinde yeknesaklık sağlanmaya çalışılmıştır. El Kitabı'nın II. Bölüm §39'da, doğal afetler mülteci statüsünün kazanılmasına yol açan bir etken olarak kabul edilmemiştir⁴⁰.

40 Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, HCR/IP/4/Eng/REV.1 Reedited, Geneva, January 1992, UNHCR 1979: <http://www.unhcr.org/publ/PUBL/3d58e13b4.pdf> (30.8.2016).

Bununla beraber çevresel felaketlerin ve iklim değışikliklerini zulüm olarak değerdendiren ve bu zulme maruz kalanları da belirli bir sosyal grup olarak kabul edip iklim mültecilerini 1951 Cenevre Konvansiyonu kapsamına sokanlar da bulunmaktadır⁴¹. Fakat bu görüş azınlıkta kalmıştır. Hâkim olan görüşe göre, iklim mültecileri 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun kapsamına girmemektedir⁴².

BMMYK, yalnızca 1951 Cenevre Konvansiyonu'nda yer alan tanım kapsamına giren mültecilere koruma sağlamaktadır. 2006 yılında yapılan toplantıda, iklim mültecilerinin de 1951 Cenevre Konvansiyonu'na dâhil edilmesi için Konvansiyon'da değışiklik yapılması teklif edilmiştir. *Biermann/Boas*'a göre, Birleşmiş Milletler mülteciler rejimi, sanayileşmiş ülkelerin sürekli baskısı altında olduğundan bu ülkelerin 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun kapsamına iklim mültecilerini dahil etmeleri zayıf bir olasılık olarak görülmektedir⁴³.

İklim Mültecilerinin 1951 Cenevre Konvansiyonu Kapsamı Dışında Kaldığına İlişkin Mahkeme Kararları

Daha önce ifade edildiği üzere 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun iklim mültecilerine uygulanmayacağı yaygın olarak kabul edilmektedir. Nitekim iklim mültecilerinin 1951 Cenevre Konvansiyonu kapsamında sığınma talep edemeyecekleri mahkeme kararlarıyla da teyit edilmiştir. Aşağıda örnek olarak Yeni Zelanda ve Avustralya mahkemeleri tarafından verilen iki karara değinilecektir. Bununla beraber mahkeme kararlarının sayısını artırmak mümkündür.

41 COOPER Jessica, Environmental Refugees: Meeting the Requirements of the Refugee Convention, 6(1998)2 N.Y.U. Envtl. L.J., s. 480 vd.

42 ATAPATTU, 617, 622; HODGKINSON/BURTON/ANDERSON/YOUNG, 75-76.

43 BIERMANN/BOAS, 22.

*Yeni Zelanda Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii'nin Ekonomik ve Çevresel Faktörler Sebebiyle Mülteci Statüsünün Kazanılamayacağına İlişkin Kararı*⁴⁴

17 Ağustos 2000 tarihinde Yeni Zelanda Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii, ekonomik ve çevresel faktörler sebebiyle mülteci statüsünün kazanılamayacağına karar vermiştir. Karar, Tuvalu vatandaşlarına ilişkindir. Bu sebeple karara ilişkin ayrıntıları incelemeden önce Tuvalu hakkında bilgi verilmesi faydalı olacaktır. “*Tuvalu, Büyük Okyanus'ta, dokuz adet mercan adasından oluşan Polinezya ülkesidir. Avustralya ve Hawaii'nin arasında bulunmaktadır. Komşu ülkeleri Kiribati, Samoa ve Fiji adaları olan Tuvalu, 26 kilometre karelik bir yüzölçümüne sahiptir. Tuvalu, dünyada Vatikan, Monako ve Nauru'dan sonra en küçük ülkedir. Vatikan'dan sonra ise en az nüfusa sahip ikinci bağımsız ülkedir. Ayrıca, Milletlere üye olan en az nüfuslu ülkedir. Küresel ısınma nedeniyle deniz seviyesinin yükselmesi, başkenti deniz seviyesinden sadece 5 metre yüksekte olan Tuvalu için hayati bir tehdit oluşturmaktadır. Eğer küresel ısınma nedeniyle sıcaklık 1 derece daha artarsa, Tuvalu sulara gömülecektir. Tuvalu halkı şimdiden Avustralya ve Yeni Zelanda'ya göç etmektedir*”⁴⁵. Geçimini tarım ve balıkçılıktan sağlayan Tuvalu'nun, topraklarındaki tuz oranının giderek artması ve su baskınları tarım alanlarının yok olmasına sebep olmuştur. Fırtınaların verdiği zararlar da eklenince her yıl ortalama 75 Tuvalu vatandaşı Yeni Zelanda'ya göç etmektedir. 1997 yılında global ısınma sonucunda adalarından biri tamamen denize gömülmüştür. Elli yıl içinde Tuvalu'nun geri kalan adalarının da deniz suyu ile kaplanacağı ve global ısınma sonucunda yok olan ilk devlet olacağı tahmin edilmektedir⁴⁶. Hatta Tuvalu Hü-

44 EKŞİ Nuray, Yeni Zelanda Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii'nin Ekonomik ve Çevresel Faktörler Sebebiyle Mülteci Statüsünün Kazanılamayacağına İlişkin Kararı, X(2011)1 İKÜHFD, s. 219-224

45 <http://tr.wikipedia.org/wiki/Tuvalu> (30.7.2016).

46 MOBERG, 1109-1110; JACOVELLA Giulia, International Law and the (De) Politicisation of Climate Change and Migration: Lessons from the Pacific, 2(2015) SOAS L.J., s. 88..

kümeti, adanın boşaltılması gerekirse Tuvalu vatandaşlarının Avustralya ve Yeni Zelanda'ya göç etmelerine izin vermeleri için bu devletlerle antlaşma yapmak için girişimde bulunmuşsa da başarılı olamamıştır. Bununla beraber Yeni Zelanda ile sınırlı ölçüde göçmen kabulünün yolunu açan bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşma çalışabilecek durumda olan 18-45 yaşları arasındaki Tuvalu vatandaşlarını kapsamakta ve Tuvalu vatandaşlarının Yeni Zelanda'ya kabul edilebilmesi için yeterli derecede İngilizce bilmeleri, ikamet izni şartlarını yerine getirmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla bu antlaşma iklim mültecilerinin yerleştirilmesi için yapılan bir antlaşmadan çok daha işgücü istihdamı için yapılan bir antlaşma niteliğindedir⁴⁷. Aslında Tuvalu Hükümeti ve halkı başka ülkelere iklim mültecilere olarak gitmeyi istememelerine rağmen bir gün başka seçimlerinin kalmayacağını da farkındadırlar⁴⁸.

Yeni Zelanda Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii'nin 17 Ağustos 2000 tarihli kararına konu olan olayda, Tuvalu vatandaşı olan ve anne baba ile beş çocuktan oluşan aile, mülteci statüsü almak için müracaat etmiştir. Başvuranlardan biri olan en büyük çocuk, 11 Aralık 1995 tarihinde Yeni Zelanda'ya gelmiştir ve Tuvalu istihdam programı hükümleri çerçevesinde kendisine üç yıllık çalışma izni verilmiştir. Daha sonra babası, Yeni Zelanda'ya gelmiş ve aynı şekilde üç yıllık çalışma izni almıştır. Önceleri Tuvalu'da kalan anne ve dört çocuk da sonradan Yeni Zelanda'ya gelmişlerdir. Başvuranlardan her biri mülteci statüsü almak için 14 Haziran 2000 tarihinde bireysel olarak başvurmuştur. Ancak mülteci başvuruları reddedilmiştir. Red kararına karşı, Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii'ne müracaat etmişlerdir. Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii, başvuruların birleştirilerek

47 ATAPATTU, 633; WILLIAMS, 515; ZETTER Roger, The Role of Legal and Normative Frameworks for the Protection of Environmentally Displaced People, Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence, Edited by Frank Laczko/Christine Aghazarm, International Organization for Migration-IOM, Geneva 2009, s. 415-416.

48 MOBERG, 1109.

incelenmesinin ve başvuruların tamamına ilişkin olarak tek bir karar verilmesinin daha uygun olacağı sonucuna varmıştır.

Başvuranların korkusunun temeli, Tuvalu'da yaşarken karşılaştıkları ekonomik ve çevresel zorluklara dayanmaktadır. Başvuranlar, Tuvalu'daki mallarının deniz seviyesinin oldukça yükselmesi sebebiyle kısmen su altında kaldığından ve adadaki sahillerin erozyondan zarar gördüğünden yakınmışlardır. İçilebilir su ve ilaç kıtlığı vardır. Tuvalu ekonomisi oldukça zayıftır. Burada iş olanakları yoktur ve ithal edildikleri için yiyecek maddelerinin fiyatı yüksektir. Başvuranlar, adadaki, ulaşım, ilaç, tedavi ve yükseköğrenim olanaklarından yakınmışlardır. Başvuranlar, yaşayacakları uygun bir yer de dâhil olmak üzere Tuvalu'da, hiçbir şey bırakmamışlardır. Başvuranlara göre, uygun tıbbi olanaklarının, sıhhi kanalizasyon sisteminin, sürekli ve temiz su arzının, güvenli barınma ve ulaşımın olmadığı Tuvalu'da hayat da güvenilir değildir. Ulaşılabilir tıbbi olanaklar yoktur, kaza veya ciddi bir hastalık durumunda gemiyle hastaneye gitmek gerekmektedir. Bu da altı saatlik bir yolculuğu gerektirmektedir. Temiz olmayan su ve sıhhi olmayan kanalizasyon sistemi hastalık riskini arttırmakta ve hayatta kalma şansını azaltmaktadır. Küresel ısınma sebebiyle adalar giderek suya gömülmektedir ve bu da başvuranların korkusunu artırmaktadır. Sürekli yüksek fiyatlı yiyecek maddeleri ve istihdam olanaklarının yokluğu, ailelerin sık sık yiyeceksiz kalması demektir. Çocuklar için yüksek eğitim olanağının bulunmaması yoksulluk çemberinin kırılması umudunun olmaması anlamına gelmektedir. Başvuranlar, Tuvalu Hükümeti'nin, kendilerine ve düşük düzeyli sosyo-ekonomik durumdaki diğer kişilere karşı ihmalkâr davrandığını düşünmektedir ve bu ihmal çektikleri zulmü arttırmaktadır. Tuvalu Hükümeti, ihtiyaçların karşılanması ve eksikliklerin giderilmesi için gerekli adımları atmamakta ve Hükümetin müdahalesinin yokluğu başvuranların korunmasına yönelik eksikliği ortaya koymaktadır. Hükümete yakınlıkları sebebiyle sadece az bir kesim iyi yaşama standartlarından yararlanmakta ve yetkili makamların kötü muamelesine maruz kalmamaktadır. Başvuranlar, mülteci olarak, Mülteci Kotası'na (Refugee

Quota) dâhil edilmek istemektedirler. Başvuranlar, Yeni Zelanda'ya aşınadılar, aileleri ve arkadaşları buradadır. Burada çalışmaktadırlar ve Yeni Zelanda Hükümeti'nden sosyal yardım almamaktadırlar.

Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii, yedi mülteci başvurusu ile ilgili olarak iki temel sorun tespit etmiştir. Bu sorunlar şunlardır: (1) Tespit edilen maddi vakıalar ışığında, objektif olarak, başvuranların, vatandaşı oldukları ülkeye geri dönmeleri halinde takibata uğrama gerçek riskleri var mıdır? (2) Eğer cevap evet ise, takibata uğrama korkusu 1951 Cenevre Konvansiyonu'ndaki tanımın kapsamına giriyor mu?

Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii'ne göre, Tuvalu'ya dönüşleri halinde başvuranlar tarafından dile getirilen korkulardan hiçbirisi 1951 Cenevre Konvansiyonu'nda, ırkı, dini, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri şeklinde sıralanan beş sebepten birine girmemektedir. Somut olay, başvuranların, beş sebepten biri uyarınca takibata uğrayacaklarından zarar görme riski altında olduklarının söylenebileceği bir olay değildir. Bütün Tuvalu vatandaşları aynı çevresel sorunlar ve Tuvalu'daki ekonomik zorluklarla karşı karşıyadırlar. Başvuranlar, diğer Tuvalu vatandaşları gibi, doğa güçlerinin yol açtığı sahil topraklarının erozyonunun ve aile topraklarının deniz suyunun altında kalmasının talihsiz kurbanlarıdır. İçilebilir su kıtlığı ve sıhhi kanalizasyon sisteminin, ilaçların ve uygun tıbbi olanaklara ulaşımın yokluğu Tuvalu'nun sosyal hizmetlerindeki eksiklikleridir ki bunlar Tuvalu'da yaşayan bütün Tuvalulular için ayırım yapılmaksızın geçerlidir; bunların medeni ve politik durumları sebebiyle sadece başvuranlara yönelik olduğunu söylemek mümkün değildir.

Başvuranların avukatı, Tuvalu'da düşük sosyo-ekonomik gruba mensup olmaları sebebiyle zulüm göreceklerini ifade etmiştir. Bu belki istatistiksel bir grup olabilir ama Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii'nin görüşüne göre, bu grup, 1951 Cenevre Konvansiyonu anlamında üyeleri takibata uğrayacak bir grup değildir. Aynı zamanda belirli bir sosyal gruba ait olmak ile zulme uğrama arasında bir bağlan-

tı olmalıdır. Bu davadaki maddi vakıalar, başvuranların, belirli bir sosyal grubun mensubu olmaları sebebiyle Tuvalu Hükümeti tarafından haklarında takibat yapılacağını gösteren herhangi bir delil bulunmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, başvuranlar, Konvansiyonda sayılan beş sebepten biri uyarınca takibata uğrama riski altında değildirler. Bu bağlamda, korkuları mesnetsizdir.

Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii'ne göre, başvuranların, Tuvalu'da yüzleştikleri çevresel ve ekonomik zorluklarla ilgili korkuları, 1951 Cenevre Konvansiyonu'nda belirtilen ırkından, dininden, vatandaşlığından, belirli bir gruba mensubiyetinden veya siyasi düşüncelerinden şeklindeki beş sebepten birine girmemektedir. Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii, Tuvalu vatandaşlarının tamamının aynı çevresel ve ekonomik zorluklarla karşı karşıya kaldıklarını ve başvuruların, diğerlerinden farklı olarak, Konvansiyon'daki beş sebepten birine istinaden zulme maruz kalma riski altında olmadıklarını saptamıştır. Başvuranlardan hiç birinin, Mülteci Konvansiyonu'nun 1A(2) maddesi anlamında mülteci olmadıkları tespit edilmiştir. Her bir başvuru için, mülteci statüsü kabul edilmemiştir. Sonuçta, bütün başvurular reddedilmiştir.

*Avustralya Mülteci Temyiz Mahkemesi'nin İklim Değişikliklerinin Kiribati Vatandaşına Mülteci Statüsü Kazandırmayacağına İlişkin 10 Aralık 2009 Tarihli Kararı*⁴⁹

Avustralya Mülteci Temyiz Mahkemesi, 10 Aralık 2009 tarihli kararında iklim değişikliğinin Kiribati vatandaşına mülteci statüsü kazandırmayacağı sonucuna varmıştır. “*Kiribati Cumhuriyeti, Büyük Okyanus'un orta kesiminde, takımadalardan oluşan bir ada ülkesidir. İngiltere'den bağımsızlığını 1979 yılında kazanmıştır. Birleşmiş Milletler üyeliğine 1999'da kabul edilmiştir*”⁵⁰.

49 MOLU Esra, Avustralya Mülteci Temyiz Mahkemesi'nin İklim Değişikliklerinin Kiribati Vatandaşına Mülteci Statüsü Kazandırmayacağına İlişkin 10 Aralık 2009 Tarihli Kararı, X(2011)1 İKÜHFD, s. 225-238.

50 <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kiribati> (30.7.2016).

Avustralya Mülteci Temyiz Mahkemesi, 10 Aralık 2009 tarihli kararına konu olan olayda, Kiribati vatandaşı olan başvuru sahibi, Avustralya'ya son olarak Aralık 2007'de gelmiş ve koruma vizesi (sınıf XA)⁵¹ için Mayıs 2009'da başvurmuştur. Koruma vizesi almak için Kiribati vatandaşı olan başvuranın 1951 Cenevre Konvansiyonu'nda yer alan mülteci tanımının kapsamına girmesi gerekiyordu⁵². Bu tanım kapsamına girmediği için yetkili makamlar, Ağustos 2009 tarihinde, vizenin verilmesini red etmiştir. Kiribati vatandaşı, idari kararın temyizi için başvurmuştur.

Başvuru sahibinin avukatı, şu hususları belirtmiştir: Başvuru sahibi, Kiribati vatandaşıdır. Evlidir ve evlat edindiği bir kızı vardır. Eşi halen Kiribati'dedir. Kızı evlidir ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ikamet etmektedir. Başvuru sahibi, daha önce, Avustralya'ya pek çok kere iş ve eğitim amaçlı gelmiştir ancak ülkeye son olarak 2007 yılında giriş yapmıştır ve bu tarihten beri ülkeden ayrılmamıştır. Başvuru sahibinin iddiasına göre kendisi, ülkesi Kiribati'ye dönememektedir, zira ülkesi iklim değişikliğinden olumsuz etkilenmiştir ve yakın bir gelecekte de tamamen yaşanmaz hale gelecek gibi gözükmektedir. Kiri-

---

51 Avustralya Göç Kanunu'nun 85. maddesinde düzenlenen ve sınıfı XA olan bir vizedir. Avustralya Göç Kanunu'nun 85. maddesinde XA sınıfı vize, "koruma vizesi" olarak adlandırılmıştır. Göç ve Sınır Kontrol Bakanlığı (Ministry of Migration and Border Control) her yıl koruma vizesi verilecek yabancıların sayısını belirlemektedir. Avustralya Göç Kanunu'nun 85. maddesi şöyledir:

Göç Kanunu 1958-Sect 85

Vizeye İlişkin Sınırlamalar

(1) Aşağıdaki (2) fıkra saklı kalmak kaydıyla, Bakan, yasal düzenleme ile

(a) (koruma vizesi de dâhil) vizeye ilişkin özel bir kategoriye veya

(b) koruma vizesi de dâhil) vizeye ilişkin özel kategorilere

girenlere belirtilen yılda verilecek azami sayıyı belirleyebilir.

(2) Yukarıdaki (1). fıkra geçici koruma sağlananlara verilen vizelere veya yatırım yapacak olanlara verilen vizelere uygulanmaz.

52 XA vizesi, "geçici koruma vizesi" (Temporary Protection Visas-TPVs) olarak da anılmaktadır ve Avustralya'da bu vize 2000 yılında yasal düzenlemeyle kabul edilmiştir. Geçici koruma vizesi almak için yabancıların mülteci tanımına girmesi gerekmektedir. Dolayısıyla geçici koruma vizesi ile kitlesel akın halinde uygulanan geçici korumayı birbirine karıştırmamak gerekir (ayrıntılı bilgi için bkz. EDWARDS, 605 dn. 46).

batı, Pasifik Okyanusu'nda, takımadalardan oluşan bir ülkedir; Avustralya ve Havaii'nin tam ortasında yer almaktadır. Ülkenin geriye kalan topraklarının çoğunluğu deniz seviyesinden iki metreden daha az yüksekliktedir. Başvuru sahibi, Avustralya'ya gelmeden önce, bir köyde ikamet etmektedir. Bu köy, deniz suyundan ve şiddetli fırtınalardan olumsuz etkilenmiştir. Ekinlerin çoğu yok olmuş ve temiz içme suyu kalmamıştır. Bu köyde yaşamak giderek imkânsız hale gelmiştir ve köy sakinleri, yakında, yiyecek, su ve barınacak yer bulamayacaklarından dolayı burayı terk etmek zorunda kalacaklardır. Kiribati içerisinde, başka bir bölgeye yerleşmeleri çok zor olacaktır, çünkü deniz suyunun yükselmesi nedeniyle, eninde sonunda tekrar yer değiştirmek zorunda kalacaklardır. Ülkede şimdiden ciddi boyutlarda, yiyecek, içecek, barınma ve enerji sıkıntısı mevcuttur ve bu sorunlara, ivedilikle gereken önem gösterilmelidir, zira IPCC raporlarına göre, adanın, 2050 yılı gibi yakın bir tarihte tamamen sulara gömülmesi beklenmektedir. İklim değişikliği, bir gerçektir ve bu değişikliklerden kaynaklanan karbondioksit gazı salınımının etkileri en yoğun şekilde, Pasifik'te ve Kiribati gibi küçük adalarda hissedilmektedir. Kiribati vatandaşları, iklim değişikliği nedeniyle, eninde sonunda yer değiştirmek zorunda kalacaklardır ve Pasifik Okyanusu'nda yer almakta olan gelişmiş ülkelerin, bu durumun önemini kavramaları ve Kiribatili mültecileri nasıl barındıracaklarına dair çözümleri şimdiden üretmeye başlamaları gerekmektedir.

Avustralya Mülteci Temyiz Mahkemesi, başvuranın, koruma vizesi alabilmesi için 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun mülteci statüsü almak için aradığı şartlara sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Avustralya, Mülteci Konvansiyonu'na taraf olmuştur ve Konvansiyon'un 1. maddesinde mülteci olarak tanımlanmış olan kişilere karşı koruma yükümlülüğü mevcuttur. 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun 1A(2) maddesinde, yer alan tanımında, dört ana unsur vardır. Bunlardan birincisi, başvuru sahibinin, kendi ülkesi sınırları dışında bulunmasıdır. İkinci olarak, başvuru sahibinin, zulüm göreceği endişe ve korkusu taşıması gerekmektedir. Avustralya Mülteci Temyiz Mahke-

mesi'nin yorumuna göre; bu zulüm, bireye doğrudan ya da herhangi bir grubun üyesi olduğu gerekçesiyle uygulanıyor olabilir. Bu zulüm, aynı zamanda resmiyet kazanmış olmalıdır. Diğer bir ifadeyle zulüm ya resmen uygulanıyor olmalıdır ya da başvuru sahibinin vatandaşı olduğu devletin resmi makamlarınca zulme göz yumulmalıdır ya da zulüm kontrol altına alınmamalıdır. Ayrıca verilen zararın hükümet politikası olarak uygulanıyor olması da gerekmez; hükümetin, başvuru sahibini, bu zulümden koruyamıyor olması da geçerli bir nedendir. Üçüncü olarak, başvuru sahibinin endişeleri, 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun tanımında yer alan bir ya da birden çok nedenle ilişkilendirilebilir olmalıdır; yani ırk, din, tabiiyet, siyasi düşünce ya da belirli bir sosyal grubun üyesi olmak gibi. Dördüncü olarak, başvuru sahibinin, Konvansiyon'da belirtilen nedenlere bağlı olarak duyduğu endişe, haklı nedenlere dayandırılmalıdır. Bu durum, başvuru sahibinin, endişe duymasına neden olan gerekçelere, objektif bir bakış açısı getirilmesini sağlamaktadır. Bir kişinin, Konvansiyon'da belirtilen maddeler uyarınca, haklı nedenlere bağlı duyduğu endişe, ancak Konvansiyon'da belirtilen maddeler uyarınca zulüm görebileceği ile ilgili 'gerçek' olasılık bulunması halinde geçerli olur. Ayrıca, başvuru sahibinin, taşıdığı endişeden dolayı, tabiiyetinde olduğu ülkenin ya da ülkelerin korumasından yoksun olması veya bu koruma kapsamına girmeye razı olmaması; eğer başvuru sahibi vatansız kişiyse, duyduğu endişeden dolayı, ikamet ettiği ülkeye dönememesi ya da dönmeye razı olmaması gerekmektedir.

Başvuru sahibi, tabiiyetinde bulunduğu ülkeye dönmekten endişe duymaktadır. Çünkü yükselen deniz suyu seviyesinin, ülkeyi tahrip edeceğine dair bilimsel kanıtlar mevcuttur. Başvuru sahibi, yükselen deniz seviyesinin, içme, kullanma, yıkama ve ürünlerin yetişmesi için gerekli suyu giderek yok edeceğinden endişe duymaktadır. Aynı endişeyi, ülkenin sular altında kalacağına ve tamamen yok olacağına ilişkin olarak da taşımaktadır. Mahkeme, başvuru sahibinin 1951 Cenevre Konvansiyonu'nda yer alan, ırk, din, tabiiyet, siyasi düşünce ve herhangi bir sosyal grubun üyesi olması sebebiyle değil çevresel faktörler

sebebiyle risk altında olduğunu belirlemiştir. 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun tanımına göre, zulmün, mutlaka, ayrımcılık içeren bir ögesi olmalıdır. 91R(1)(c) bölümü ve Konvansiyonu'nun zulme ilişkin maddesinin uygulanabilmesi için, uygulanan zulmün sistematik olması ve ayrımcılık içermesi gerekmektedir. Bu davada, Mahkeme, Konvansiyon kapsamında zulüm olarak nitelendirilebilecek herhangi bir hususa rastlamamıştır. Kiribati'deki durum, Avustralya ve diğer ülkelerin, karbon gazı salınımına neden olan faaliyetlerine devam ediyor olmaları, çevreye verdikleri zarar ve iklim değişikliklerinden dolayı, zulüm kapsamına alınmaya çalışılmıştır. Ancak Mahkemenin görüşü bu yönde değildir. Geçmişte karbondioksit ya da diğer sera gazlarının salınımına neden olan ülkelerin, bu faaliyetlerde bulunurken çevreyi kirlittikleri bir gerçek olmakla birlikte, bunu yaparken, bölgede yer alan diğer ülkelerin insanlarına, ırk, din, tabiiyet, siyasi düşünce ve sosyal grubun bir parçası olmalarından dolayı herhangi bir zarar verme amacı taşıdıkları düşünülemez. Küresel ısınmaya neden olan ülkeler, bu faaliyetlerinden dolayı sorgulanabilir, ancak bu filler, Konvansiyonun mülteci tanımına ilişkin maddesiyle ilişkilendirilemez. Başvuru sahibinin herhangi bir 'sosyal grubun' üyesi daha doğrusu, doğa olayları nedeniyle yer değiştirmek zorunda kalan Kiribati vatandaşlarından, olduğu ileri sürülse de, Mahkeme'nin görüşü bu yönde değildir, çünkü bu sosyal grubun üyesi olması nedeniyle, kimler ya da neler tarafından zulüm yapıldığının saptanması mümkün değildir. Dolayısıyla, her ne kadar başvuru sahibinin üyesi olduğu potansiyel bir sosyal grup mevcut olsa da, ortada belirli bir amaç olmadığı için zulmün, bu grubun üyesi olduğundan dolayı uygulandığından söz edilemez.

Yargılama esnasında doğal afet ya da çevresel sorunların koruma gerekçesi olarak kabul edildiği diğer bazı ülkelerin hukuk sistemleri ve yargı kararları, örnek olarak sunulmuştur. Bu bağlamda, İsveç Yabancılar Yasası'nın ilgili hüküm ve içtihatları ile Afrika Birliği'nin 1969 Afrika'da Mülteci Sorunlarının Belirli Yönlerine İlişkin Afrika Birliği Organizasyonu Konvansiyonu'nun yanı sıra mülteci tanımının genişletilmesine ve çevresel etmenlerden dolayı zarar görmüş kişilerin

de mülteci kapsamına alınmasına ilişkin kararlar dava dosyasına ibraz edilmiştir. Avustralya Mülteci Temyiz Mahkemesi'ne göre, her ne kadar, dünyada, birey yararını korumaya ilişkin gelişmelerin olduğu bir gerçekse de, Mahkeme, Avustralya'da yürürlükte olan yasaları uygulamakla yükümlüdür. Mahkemenin görüşüne göre mevcut yasalar, 1951 Cenevre Konvansiyonu uyarınca, başvuru sahibi ve benzer kişilerin koruma altına alınmasını kapsamamaktadır.

Avustralya Mülteci Temyiz Mahkemesi'ne göre, başvuru sahibi ve diğer Kiribati vatandaşlarının karşı karşıya oldukları tehlikeler yadsınamaz ve Hükümetin bu konuda birtakım önlemler alması gerekmektedir, ancak günümüzde Avustralya'da mevcut bulunan düzenlemeler, konunun, 1951 Cenevre Konvansiyonu çerçevesinde ele alınmasına olanak vermemektedir. Belirtilen nedenlerden ötürü, başvuru sahibinin, Kiribati'ye hemen dönmesi durumunda ya da yakın gelecekte, ırk, din, tabiiyet, siyasi düşünce ya da bir sosyal grubun üyesi olmasından dolayı zulüm göreceği endişesi, haklı nedenlere dayanmamaktadır. Bu nedenlerden dolayı yasanın 36. bölümünde belirtilen Sınıf XA vizesine sahip olma hakkını haiz değildir, dolayısıyla, başvurusu, yasanın 65. bölümü uyarınca reddedilmelidir.

Belirtmek gerekir ki, bu karardan sonra Avustralya göç yasasında bir değişiklik yapılmıştır. Avustralya'da tamamlayıcı koruma takdire bağlı olarak veriliyordu ve 2011 yılına kadar yasayla düzenlenmemiştir. 2007 yılına kadar olan süreçte tamamlayıcı koruma veya insani vize sisteminin getirilmesi istikrarlı bir şekilde reddedilmiştir. Böyle bir sistemin öngörülmesinin yani mülteci statüsünün yanı sıra tamamlayıcı koruma statüsünün verilmesinin iltica sistemini sıkıntılı hale getireceği, tamamlayıcı koruma başvurularının reddedilmesi halinde mahkemelere başvuru sayısı artıracığı, tamamlayıcı korumanın bu statüyü almak için başvuranların Avustralya'da oturma süresini uzatacağı başta olmak üzere muhtelif olumsuzluklara yol açacağı ifade edilmişti⁵³.

53 McADAM Jane, From Humanitarian Discretion to Complementary Protection—Reflections on the Emergence of Human Rights-based Refugee Protection in Australia, 18(2011) Austl. Int'l L.J., s. 74.

Ancak 2011 yılında yapılan düzenlemeyle tamamlayıcı koruma yasal düzenlemeye kavuşturulmuştur. Yapılan yasal düzenlemeyle Avustralya'nın uluslararası koruma yükümlülüğü, uluslararası insan hakları hukukundan kaynaklanan non-refoulement ilkesini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Böylece ülkelere geri gönderilmeleri halinde ölüm, işkence, insanlık dışı, haysiyet kırıcı ceza veya muameleye maruz kalma riski olan yabancılara tamamlayıcı koruma sağlanmıştır⁵⁴.

İklim Mültecilerini Korumak İçin İç Hukuklarda Öngörülen Sistemler

Avrupa Birliği Mevzuatında İklim Mültecilerinin Korunmasına İlişkin Düzenlemenin Yokluğu ve Geçici Koruma Yönergesi Kapsamında Korumanın Sağlanıp Sağlanamayacağı Meselesi

Avrupa Birliği hukukunda, iklim mültecilerine ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak iklim mültecilerinin tanınması yönünde bazı çevrelerin baskısı giderek artmaktadır. Avrupa Birliği Konseyi tarafından hazırlanan 2001/55/EC sayılı ve 20 Temmuz 2001 tarihli Geçici Koruma Yönergesi⁵⁵ ile üçüncü ülkelerde yerinden edilmiş insanların toplu olarak üye ülkelere girmesi halinde uygulanacak esaslar belirlenmiştir. Geçici Koruma Yönergesi'nin 2. maddesinin (c) bendinde, (1) bölgesel şiddet veya silahlı çatışma, (2) insan haklarının sistematik olarak veya genel ihlali sonucu ağır risk altında bulunan veya mağdur olanlar yerinden edilmiş kişiler olarak kabul edilmiştir. Geçici Koruma Yönergesi'nde, iklim veya çevresel faktörlerden söz e-

54 Ayrıntılı bilgi için bkz. McADAM, From Humanitarian Discretion to Complementary Protection—Reflections on the Emergence of Human Rights-based Refugee Protection in Australia, 53-76.

55 Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on Minimum Standards for Giving Temporary Protection in the event of a mass influx of displaced Persons and on Measures Promoting a Balance of Efforts between Member States in Receiving such Persons and Bearing the Consequences thereof, OJ 7.8.2001 L 212 s. 12-23.

dilmemiştir⁵⁶. Geçici Koruma Yönergesi'nin 7. maddesinde, üye devletlerin, geçici koruma statüsünün kapsamını genişletebileceklerine ilişkin hükümden hareketle iklim mültecilerinin de bu bağlamda koruma altına alınması düşünülebilir.

İklim Mültecilerinin Korunmasına İlişkin Ulusal Hukuklardan Örnekler

İsveç Hukukunda İklim Mültecilerine “Başka Bir Yolla Korunmaya İhtiyacı Olan Kişiler” Statüsünün Verilmesi

31 Mart 2006 tarihinde yürürlüğe giren ve 2009 yılında bazı maddeleri değiştirilen İsveç Yabancılar Kanunu'nun 4. bölümünde, mülteci tanımının yanı sıra “mülteci statüsü dışında başka bir yolla korunmaya ihtiyacı olan kişiler” (persons otherwise in need of protection) başlığı altında farklı bir müessese öngörülmüştür. İsveç Yabancılar Kanunu'nun 4. bölümünün 2. maddesine göre, bu Kanun açısından “başka bir yolla korunmaya ihtiyacı olan kişiler”, mülteci koruması dışında kalmakla beraber vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan yabancıları kapsamaktadır. Ancak yabancıнын (1) ölüm cezası veya işkence, kötü muamele veya haysiyet ve onur kırıcı muameleden haklı olarak korktuğundan ülkesi dışında bulunması veya (2) iç veya dış silahlı çatışma veya başka bir şiddetli çatışma sebebiyle ağır zarara uğrayacağından haklı olarak korktuğundan ülkesi dışında bulunması veya (3) çevresel felaketler sebebiyle ülkesine dönememesi gerekir. O halde İsveç Yabancılar Kanunu, iklim mültecilerini mülteci statüsü dışında kalan bir koruma sağlamaktadır.

İsveç Yabancılar Kanunu uyarınca, iklim mültecilerine geçici koruma sağlanmaktadır. Ancak buradaki “geçici koruma” ile kitlesel akın halinde uygulanan geçici koruma birbirinden farklıdır. Normal şartlar altında uluslararası hukuk uyarınca geçici korumanın tanınması için kitlesel bir akının olması gerekir. Ancak İsveç Yabancılar Kanunu çev-

---

56 LOPEZ Aurelie, The Protection of Environmentally-Displaced Persons in International Law, 37(2007) Envntl. L., p. 399.

resel felaketler sebebiyle ülkesine dönemeyen insanların kitlesel akın durumunda olmasını aramamıştır.

Zetter, İsveç Yabancılar Kanunu'nda düzenlenen geçici korumanın, insani amaçlarla öngörülen ve belirli olaylara bağlı olarak verilen ad hoc nitelikte bir koruma olduğunu ifade etmiştir⁵⁷. Ancak bu ifade doğru değildir. Çünkü İsveç Yabancılar Kanunu'nda “geçici koruma” ile “mülteci statüsü dışında başka bir yolla koruma” birbirinden ayrı müesseselerdir. Avrupa Birliği Geçici Koruma Yönergesi hükümleri İsveç Yabancılar Kanunu'nun 21. bölümü ile iç hukuka aktarılmıştır. İsveç Yabancılar Kanunu'nun 21. bölümü, kitlesel akın halinde sağlanan geçici korumayı düzenlemektedir. Çevresel felaketler sebebiyle sağlanacak koruma ise 4. bölümde 2. maddede düzenlenmiştir.

Amerikan Hukukunda İklim Mültecilerine “Geçici Koruma Statüsü” Verilmesi

1990 yılından itibaren Amerika, özellikle de doğal afet kurbanları için Geçici Koruma Statüsü (Temporary Protected Status–TPS) adı altında bir statü ihdas etmiştir. Bu sebeple Amerika'nın 1951 Cenevre Konvansiyonu tanımına iklim mültecilerini dâhil etmesi olasılığı yok denecek kadar azdır. Geçici Koruma Statüsü başlığını taşıyan 8 USC 1254a uyarınca Geçici Koruma Statüsü üç durumda verilmektedir. Birincisi, devam eden silahlı çatışmalar sebebiyle kişinin güvenliğinin tehlikede olmasıdır. İkincisi, deprem, sel, kuraklık ve benzeri çevresel felaketler sebebiyle geçici olarak yaşam koşullarının felce uğraması veya yabancı bir devletin, çevresel felaketler sonucunda vatandaşlarının ülkesine dönmesiyle başa çıkacak durumda olmaması sebebiyle Amerika'dan, vatandaşlarına geçici koruma vermesini talep etmesidir. Üçüncüsü, Geçici Koruma Statüsü'nün, Amerika'nın ulusal menfaatlerine aykırı olmaması kaydıyla, olağanüstü ve geçici sebeplerle kişi-

---

57 ZETTER, 415.

lerin ülkelerine dönmelerini engelleyen sebeplerin olmasıdır⁵⁸. Geçici Koruma Statüsü kararı verilmesi tamamen takdiri nitelikte olmakla beraber Attorney General (Başsavcı) tarafından belirlenen tarihten önce Amerika'ya giriş yapan herkese verilmektedir⁵⁹. Lopez'e göre, Geçici Koruma Statüsü *non-refoulement* ilkesini yansıtmaktadır ve ülkesine geri gönderilmesi halinde yaşama hakkı risk altında bulunanlara koruma sağlamaktadır. Ancak söz konusu statü süreye bağlı olarak verilmekte ve süre sona erdiğinde bu statüden yararlanmış olanların sınırdışı edilmesini engellemektedir⁶⁰.

Geçici Koruma Statüsü, kargaşanın olduğu ve Amerika'nın güvenli olarak kabul etmediği belirli ülkelerin vatandaşlarına verilmektedir. Peru, Pakistan, Sri Lanka, Hindistan, Endonezya, Tayland, Somali, Myanmar, Malezya, Tanzania, Seyşeller, Bangladeş ve Kenya vatandaşlarına, ülkelerinde yaşanan doğal afetler sebebiyle TPS verilmesi talep edilmiştir⁶¹.

Burundi (1997-2009), El Salvador (2001-2005), Honduras (1999-2005); Kuveyt (1991-1992); Ruanda (1995-1997); Lübnan (1991-1993), Kosova (1998-2000), Bosna Hersek 1992-2001; Angola (2000-2003), Sierra Leone (1997-2004), Liberya (1991-2004), Montserrat (1997-2004), Nikaragua (1999-2005), Somali (1999-2004), Sudan (1999-2004) vatandaşlarına Geçici Koruma Statüsü verilmiştir. Geçici Koruma Statüsü'nün başlangıç ve sona erme tarihini Amerika belirlemektedir. Örneğin, Burundi vatandaşları için Geçici Koruma Statüsü 1999 yılında başlamış ve 2004 yılında sona ermiştir. Kasırga felaketine uğrayan Honduras ve Nikaragua da listeye eklenmiştir. 8 USC 1254a'ya göre, Geçici Koruma Statüsü, 6 aydan az ve 18 aydan fazla olmayacak şekilde belirlenmiştir. Eğer gelenen ülkede-

---

58 WASEM Ruth Ellen/ESTER Karma, Temporary Protected Status: Current Immigration Policy and Issues, September 9, 2010, Congressional Research Service, CRS Report for Congress, 7-5700 RS20844 s. 2-3.

59 LOPEZ, 400.

60 LOPEZ, 401-402.

61 WASEM/ESTER, 5.

ki şartlar değişmemişse bu süre uzatılabilmektedir⁶². Geçici Koruma Statüsü, yeşil kart alma hakkını vermez. Ancak bu statüyü alanlara çalışma izni de verilebilir. Bu statüde bulunanların başka bir statüye geçmesi mümkündür. Statü sona erince, ilgililerin Amerika'yı terk etmesi gerekmektedir⁶³.

Amerika Geçici Koruma Statüsü'nü, oldukça dar yorumlamakta ve uygulamaktadır. Nitekim, Amerika, Hindistan ve Pakistan'da 2004 tsunami ve 2005 depreminden sonra 2.6 milyon insana Geçici Koruma Statüsü vermemiştir⁶⁴.

Geçici Koruma Statüsü'nün yanı sıra, Amerika, idari yetkililerin takdirine bağlı olarak koruyucu battaniye yöntemi (blanket forms of relief) olarak sınır dışısının ertelenmesi (Deferred Enforced Departure-DED) ve gönüllü geri dönüşün ertelenmesi (Extended Voluntary Departure-EVD) uygulaması da yapmaktadır. Nitekim Bush yönetimi, 1989 Tiananmen Meydanı'nda yapılan toplu katliamdan sonra 80.000 Çinliye 1994 yılına kadar DED uygulaması yapmıştır. 1997 yılında Clinton, Haiti'deki ülke koşulları sebebiyle Haiti vatandaşlarının bir yıl süreyle DED yapılması emrini vermiştir⁶⁵.

12 Ocak 2010 tarihinde Haiti'de olan depremin hemen ardından Haitililere TPS vermiştir. Haiti'de, Jane Kasırgası sebebiyle yaşanan felaket sonucunda da 2004 yılında ve ardından 2008 yılındaki kasırga sebebiyle Haitililere TPS verilmiştir⁶⁶. Ancak Haitililere TPS verilmesi uygulaması geçici olarak yapılmıştır. Bu konuda atılacak adımların, Haiti'den Amerika'ya sürekli göçe sebep olacağından korkulduğu için Haiti'ye yardım yapmakla yetinilmiştir. Daha sonra 15 Ocak 2010 tarihinde, 12 Ocak 2010 tarihi itibarıyla Amerika'da bulunan Hai-

62 WASEM/ESTER, 2-3; LOPEZ, 401.

63 <http://www.immigralaw.com/english/refugee.shtml> (30.7.2016); LOPEZ, 401.

64 MOBERG, 1127.

65 WASEM/ESTER, 3-4.

66 WASEM/ESTER, 4.

tililere 18 ay süreyle TPS vermiş; daha sonra bu süre uzatılmıştır⁶⁷. Amerika'da bir kanun teklifi yapılarak Haitililer de dâhil TPS sahibi olanların, beş yıl Amerika'da oturmaları; suç işlememiş olmaları; İngilizce kurslarını tamamlamaları; Amerika'nın kültürünü ve değerlerini benimsemeleri koşullarını yerine getirmeleri halinde daimi oturma statüsü (legal permanent resident status-LPR) almak için başvurularının yasal zemini hazırlanmaktadır⁶⁸.

İklim Mültecilerine İlişkin Hükümler İçeren Milletlerarası Antlaşmalar ve Bu Antlaşmaların Yetersizliği

İklim değişikliğine ilişkin iki temel milletlerarası düzenleme bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Konvansiyonu (United Nations Framework Convention on Climate Change-UNFCCC), 9 Mayıs 1992 tarihinde kabul edilmiştir. 193 devletin taraf olduğu Konvansiyon, 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁶⁹. UNFCCC, iklim değişikliği konusunda devletler arasında işbirliğini teşvik etmekte ve geleceğe yönelik bir çerçeve çizmektedir. Bu Konvansiyona ek Kyoto Protokolü ise devletlere sera gazı (greenhouse gas) emisyonunu azaltma yükümlüğü getirmektedir.

İklim mültecilerine uygulanabilir nitelik taşıyan hükümler içeren bölgesel düzenlemeler yapılmıştır. 1969 yılında yapılan ve 1974 yılında yürürlüğe giren Afrika'da Mülteci Sorunlarının Belirli Yönlerine İlişkin Afrika Birliği Organizasyonu Konvansiyonu (Organization of African Unity Convention Governing the Specific Aspects of Refugees Problems in Africa), mülteci tanımını 1951 Cenevre Konvansiyonu'na nazaran biraz daha geniş tutmuş ve kamu düzenini ciddi olarak etkileyen olaylar sonucunda mülteci statüsünün verilmesini kabul etmiştir. Ancak dikkat edilecek olursa OAU Konvansiyonu iklim mültecilerine sadece kamu düzenini ciddi olarak etkileyen olaylar varsa koruma

67 WASEM/ESTER, 5.

68 WASEM/ESTER, 5.

69 UN Framework Convention on Climate Change, 1771 UNTS 107.

sağlamaktadır⁷⁰. Diğer bir ifadeyle, iklim mülteci olmak tek başına OAU Konvansiyonu'nda öngörülen korumadan yararlanma sonucunu doğurmamaktadır. 1984 yılında Amerikan Devletleri Organizasyonu tarafından hazırlanan Mültecilere İlişkin Kartagena Deklarasyonu'nda (Cartagena Declaration on Refugees), mülteci statüsünün kamu düzenini etkileyen diğer ciddi olaylar sonucunda kazanılması da kabul edilmiştir. Bu yönüyle Kartagena Deklarasyonu, OAU Konvansiyonu ile paraleldir ve iklim mültecilerine ancak kamu düzenini etkileyen bir ciddi olay olması halinde koruma sağlamaktadır. Kartagena Deklarasyonu'nun bağlayıcılığının olmamasının yanı sıra daha çok insan kaynaklı çevre olayları açısından sınırlı bir koruma öngörmesi sebebiyle iklim mültecileri açısından koruma sağlamada bir hayli yetersizdir⁷¹.

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (International Covenant for Civil and Political Rights–ICCPR)⁷² özellikle 6(1). maddesi ile⁷³ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (International Covenant for Economic, So-

---

70 ZETTER, 413-414.

71 ZETTER, 413-414.

72 Karar Sayısı: 2003/5851: 4.6.2003 tarihli ve 4886 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli "Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme"nin ilişik beyanlar ve çekince ile onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 25.6.2003 tarihli ve AKGY/256169 sayılı yazısı üzerine, 31.5.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 7.7.2003 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG 21.7.2003/25175).

Karar Sayısı: 2006/10692: 3 Şubat 2004 tarihinde New York'da imzalanan, 1.3.2006 tarihli ve 5468 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli "Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol" ün ilişik beyanlar ve çekincelerle birlikte onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 7.6.2006 tarihli ve HUMŞ/226322 sayılı yazısı üzerine, 31.5.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 29/6/2006 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG 5.8.2006/26250).

73 Madde 6- Her insanın doğuştan gelen yaşama hakkı vardır. Bu hak yasalarla korunacaktır. Hiç kimsenin yaşamı keyfi olarak elinden alınamaz.

cial and Political Rights–ICESCR)⁷⁴ 1. maddesinin⁷⁵ doğal afetler sebebiyle yerinden edilmiş insanları korumak için etkin birer enstrüman olmadıkları; iklim değişikliklerine birçok etkenin yol açması sebebiyle, insanların yerinden edilmesine yol açan belirli bir etkeni ortaya koyamamaları sebebiyle iklim mültecilerine uluslararası insan hakları bağlamında koruma sağlanamayacağı; ICCPR, ICESCR ve benzeri uluslararası insan hakları antlaşmalarının, temel hakların ihlalden sonra koruma sağlaması sebebiyle bu antlaşmalar kapsamında iklim mültecilerinin evlerini ve yaşama alanlarını kaybetmeden önce kendilerine koruma sağlanamayacağı ifade edilmiştir⁷⁶. Hatta Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi (UN Human Rights Committee), Kanada Hükümeti'ne karşı Ontario'da nükleer atığı temizlememesi sebebiyle açılan davayı, iç hukuk yollarının tüketilmemesi sebebiyle reddetmiştir⁷⁷. Mevcut uluslararası insan hakları metinlerinin, iklim mültecilerini korumada yetersiz kaldığı; iklim mültecilerinin korun-

---

74 Karar Sayısı: 2003/5923: Türkiye Cumhuriyeti adına 15 Ağustos 2000 tarihinde New York'ta imzalanan ve 4.6.2003 tarihli ve 4867 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme"nin onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 26.6.2003 tarihli ve AKGY/256127 sayılı yazısı üzerine; 31.5.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre Bakanlar Kurulu'nca 10.7.2003 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG 11.8.2003/25196).

75 Madde 1– (1) Bütün halklar kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahiptirler. Bu hak gereğince halklar, kendi siyasal statülerini özgürce kararlaştırırlar ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini özgürce sağlarlar.

(2) Bütün halklar, kendi amaçları doğrultusunda, karşılıklı yarar ilkesine dayanan uluslararası ekonomik işbirliği ve uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerine hanel getirmemek kaydıyla, kendi doğal zenginlik ve kaynaklarından özgürce yararlanabilirler. Bir halk, hiç bir durumda, kendi varlığını sürdürmesi için gerekli olan kendi olanaklarından yoksun bırakılamaz.

(3) Özerk olmayan ve Vesayet altında bulunan ülkelerin yönetilmesinden sorumlu olan Devletler de dâhil, bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler Şartı'nın hükümleri uyarınca, halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkının gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaklar ve bu hakka saygı göstereceklerdir.

76 MOBERG, 1116-1117.

77 MOBERG, 1117.

masının iç hukuklara terk edildiği; ancak iç hukukların da bu konuda etkin hükümler içermediği belirtilmiştir⁷⁸.

İklim Mültecilerine Uluslararası Koruma Sağlamak İçin Yapılan Öneriler

Muhtelif vesilelerle belirttiğimiz üzere iklim mültecilerini düzenleyen bir milletlerarası antlaşma bulunmamaktadır. 1951 Cenevre Konvansiyonu kapsamında mülteci statüsü de talep edemezler. Bununla beraber iklim mültecileri hiç şüphesiz insan haklarına ilişkin düzenlemele-
rin sağladığı korumadan yararlanacaklardır⁷⁹.

1951 Cenevre Konvansiyonu, iklim mültecilerini kapsamamakla beraber Konvansiyona taraf devletlerin, mülteci kavramını geniş yorumlayarak iklim mültecilerine de koruma sağlamalarını engelleyen bir durum yoktur. Ancak devletler, mülteci tanımını mümkün olduğunca dar yorumlama ve böylece kendi ülkelerinde daha az yabancıya koruma sağlama eğilimindedirler. Bugüne kadar iklim mültecilerini 1951 Cenevre Konvansiyonu'nda yer alan tanım kapsamına sokan bir devlet de bulunmamaktadır⁸⁰. Milletlerarası hukuk, siyasi sebeplerle zorla yerinden edilmiş insanlara (dispalced population) mülteci mevzuatı kapsamında koruma sağlarken⁸¹ iklim mültecileri açısından böyle bir koruma bulunmamaktadır. İklim veya coğrafi faktörler yüzünden yerinden olmuş insanlara ilişkin bir milletlerarası düzenlemenin yokluğu sebebiyle farklı yöntemler ileri sürülerek bu insanlara koruma sağlanması önerilmiştir.

İklim mültecilerine ilişkin global bir milletlerarası antlaşma ekonomik, politik ve sosyal yükümlülükler getireceğinden devletlerin böyle bir anlaşmaya yanaşması bir hayli zayıf bir olasılıktır. *Williams*, global antlaşmanın yapılmasının önündeki engelleri dikkate alarak bölgesel

78 MOBERG, 1117.

79 ATAPATTU, 627.

80 MOBERG, 1115.

81 MOBERG, 1112.

ve iki taraflı antlaşmalarla iklim mültecilerine koruma sağlanmasını önermektedir⁸².

Çevresel ya da iklim şartları sebebiyle yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalan insanlara, mültecilere benzer bir statü sağlayacak bir antlaşmanın veya 1951 Cenevre Konvansiyonu'na ek bir protokolün hazırlanması için muhtelif çevreler tarafından çağrı yapılmıştır⁸³.

Bazı devletler, 1951 Cenevre Konvansiyonu'nda yer alan mülteci tanımının iklim mültecilerini kapsayacak şekilde genişletilmesini önermiştir. Hatta Bangladeş NGO network, Bangladeş Hakkaniyet ve Adalet Çalışma Grubu (Equity and Justice Working Group Bangladesh), yeni bir protokol yapılarak sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan iklim mültecilerinin rehabilitasyonunun düzenlenmesini ve bunların “evrensel doğa insanları” (“Universal Natural Persons”) olarak tanınmasını istemiştir⁸⁴.

Bazı yazarlar, UNFCCC'e ek İklim Mültecilerinin Tanınması, Korunması ve Yerleştirilmesine İlişkin Protokol'ün (Protocol on the Recognition, Protection, and Resettlement of Climate Refugees) hazırlanmasını teklif etmiştir⁸⁵.

Limoges Üniversitesi'nden bir grup akademisyen ise Çevresel Etkenlerle Yerleri Değiştirilen Kişilerin Milletlerarası Statüsüne İlişkin Konvansiyon Taslağı (Draft Convention on the International Status of Environmentally-Displaced Persons) hazırlamışlardır⁸⁶.

Ayrıca bazı yazarlar, tamamen iklim mültecilerini düzenleyen yeni bir konvansiyonun hazırlanmasını önermişlerdir⁸⁷.

---

82 WILLIAMS, 517 vd.

83 McADAM, 3-6.

84 McADAM, 6.

85 BIERMANN Frank/BOAS Ingrid, Preparing for a Warmer World: Towards a Global Governance System to Protect Climate Refugees', (2010)10 GEP, s. 60.

86 McADAM, 7.

87 DOCHERTY B./GIANNINI T., Confronting a Rising Tide: A Proposal for a Convention on Climate Change Refugees, (2009)33 HELR, 349 vd.; HODGKINSON/BURTON/ANDERSON/YOUNG, 81 vd.

Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi Göç Sığınma ve Nüfus Komitesi (Council of Europe Parliamentary Assembly's Committee on Migration, Refugees and Population), AİHS'e ek bir protokol ile güvenli ve sağlıklı çevre hakkının düzenlenmesini ve bu protokol ile iklim mültecilerine korunma sağlanmasını önermiştir⁸⁸.

BMMYK verilerine göre, 10 milyon mülteci ve 43 milyonu aşkın zorunlu olarak yer değiştiren insan bulunmaktadır. Bu insanların sorunlarına henüz çözüm bulunmamışken devletler neden bir milletlerarası antlaşma yaparak iklim mültecilerini korumak için sorumluluk alsınlar sorusuna yanıt arayan *McAdam*, en önemli sebebin, bireysel yükün uluslararası yük paylaşımına dönüşmesi olduğunu ifade etmiştir⁸⁹.

Türk Hukukunda İklim Mültecilerinin Durumu

1951 Cenevre Konvansiyonundan Bugüne Mülteci Tanımı

Sığınma talep eden yabancıları ifade etmek için yaygın olarak “mülteci” kavramı kullanılmakla beraber uluslararası hukukta sığınma talep edenlere ilişkin olarak yeni kavramların ortaya çıktığını göz ardı etmemek gerekir. Uluslararası hukukta mülteciler, sığınma talep edenler arasında sadece bir grubu teşkil etmektedirler. Sığınma talep eden yabancıların hukuki statüsünü ifade etmek için mülteci kavramının yanı sıra başka kavramlar da ortaya çıkmıştır⁹⁰. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Konvansiyonu'nda mültecinin tanımının yapılması ve bu tanım dışında kalanların mülteci olarak kabul edilmemesi, mülteci tanımına girmemekle beraber sığınma talep eden yabancıları ifade etmek için yeni kavramların ihdas edilmesi sonucu-

88 McADAM, 7. The Council of Europe Parliamentary Assembly, Committee on Migration, Refugees and Population, 'Environmentally Induced Migration and Displacement: A 21st Century Challenge' Doc. 11785, 23 Dec. 2008.

89 McADAM, 16-17.

90 EKŞİ Nuray, 1951 Yılından Bugüne Mülteci Kavramı, (2016)813 Türkiye Belediyeler Birliği İller ve Belediyeler Dergisi s. 11.

nu doğurmuştur. Mülteci de dâhil yeni kavramlar uluslararası koruma (international protection) çatısı altında toplanmıştır. Uluslararası koruma, şemsiye bir kavramdır ve bu kavramın alt ayrımları mevcuttur. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun⁹¹ 3(1). maddesinin (r) bendine göre bu kavramın kapsamına "mülteci", "şartlı mülteci" veya "ikincil koruma" statüsü girmektedir. O halde Türk hukuku açısından uluslararası korumanın birinci dalını mülteci statüsü (YUKK md. 61); ikinci dalını şartlı mülteci statüsü (YUKK md. 62); üçüncü dalını ikincil koruma statüsü (YUKK md. 63) teşkil etmektedir. Türk hukukunda uluslararası korumanın bir türü olarak sayılmamakla beraber YUKK'un 91. maddesi ile bu maddeye istinaden hazırlanan ve 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile düzenlenen ve kitlesel akın halinde uygulanan geçici koruma da bulunmaktadır.

Türkiye, 1951 Cenevre Konvansiyonu'na coğrafi sınırlama ile katılmış olduğundan Avrupa dışından gelen ve 1951 Cenevre Konvansiyonu'nda yer alan mülteci tanımına uyanlara şartlı mülteci statüsünü vermektedir. Avrupa'dan gelen ve sığınma talep edenlere YUKK'un 61. maddesi uyarınca mülteci statüsü verilebilecektir. Avrupa dışından gelen ve sığınma talep edenlerin tabi olduğu hukuki rejim, YUKK'un 62. maddesi ile düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca mülteci tanımında yer alan şartları yerine getirmekle beraber Avrupa dışından gelenler "şartlı mülteci" olarak adlandırılmaktadır. Şartlı mülteci statüsü verilenlere, üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmaları için geçici ikamet izni verilmektedir.

Bu iki statünün yanı sıra Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmalarda yer alan *non refoulement* ilkesi kapsamına giren yabancıları Türkiye'den sınır dışı etmeme ve ikincil koruma sağlama yükümlülüğü altındadır. Ancak Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmalarda veya iç mevzuatında iklim mültecilerine koruma sağlama yükümlülüğü bulunmamaktadır.

91 Kanun No. 6458, Kabul Tarihi: 4.4.2013, RG 11.4.2013/28615.

İklim Mültecilerine Non-Refoulement İlkesi Uyarınca İkincil Koruma Sağlanıp Sağlanamayacağı Meselesi

YUKK'da "ikincil koruma" (subsidiary protection/secondary protection/supplementary protection) olarak adlandırılan müessese, "tamamlayıcı koruma" (complementary protection) olarak da anılmaktadır. Tamamlayıcı koruma, sığınma alanında ortaya çıkan yeni bir uluslararası koruma türüdür⁹². Tamamlayıcı korumanın kapsamına hangi sebeplerin ve kimlerin dahil edileceği önemli bir meseledir. Çünkü mültecinin kim olduğu ve hangi sebeplere istinaden mülteci statüsü verileceği 1951 Cenevre Konvansiyonu ile düzenlenmiş olmasına rağmen ikincil korumaya ilişkin bir milletlerarası antlaşma bulunmamaktadır. Bununla beraber tamamlayıcı korumanın, 1951 Cenevre Konvansiyonu ile bu Konvansiyona ilişkin 1967 New York Protokolü'nün kapsamı dışında kalan yabancılara sağlanan bir koruma olduğu hususunda genel bir kanı vardır⁹³.

Tamamlayıcı koruma, geçici korumadan (temporary protection) farklıdır⁹⁴. Geçici koruma, kitlesel akın durumunda belirli bir süreyle sınırlı olarak acil koruma (emergency protection) sağlanmasıdır⁹⁵. Tamamlayıcı koruma ise, acil ve geçici bir araç değildir, fakat milletlerarası hukukta gönderileceği ülkede işkenceye, insanlık dışı ya da haysiyet ve onur kırıcı muameleye maruz kalma riski olduğundan non-refoulement yasağı uyarınca ülkeden çıkarılamayan yabancılara bireysel olarak sağlanan korumadır⁹⁶.

92 ERRERA Roger, The CJEU and Subsidiary Protection: Reflections on *Elgafaji* and After, 23(2010)1 IJRL, s. 104.

93 McADAM Jane, Complementary Protection in International Refugee Law, Oxford 2007, s. 1-2; POBJOY Jason, Treating Like Alike: the Principle of Nondiscrimination as a Tool to Mandate the Equal Treatment of Refugees and Beneficiaries of Complementary Protection, 34(2010) Melb. Univ. Law Rev., s. 182.

94 EDWARDS, 604.

95 McADAM, 3; EDWARDS, 604.

96 McADAM, 3; EDWARDS, 604.

İkincil korumanın dayanağını non-refoulement ilkesi oluşturmaktadır. “Non-refoulement” ilkesi devletleri mülteci veya sığınmacıyı ırkı, dini, vatandaşlığı, belirli bir sosyal gruba aidiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı hayat ve hürriyetinin tehlikeye düşeceği ülkeye göndermeme yükümlülüğünü ifade eden bir kavramdır⁹⁷. Non-refoulement ilkesi, AİHS’in 3. maddesinde; 1951 Cenevre Konvansiyonu’nun 33. maddesinin 1. paragrafında; Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi’nin⁹⁸ 3. maddesinde; İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin⁹⁹ 3. maddesinde; Sınıraşan Organize Suçlara İlişkin Birleşmiş Milletler Konvansiyonu’nun¹⁰⁰ 16. maddesinin 14. bendinde düzenlenmiştir¹⁰¹.

Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin yaşama hakkına ve işkence yasağına ilişkin 6-7. maddelerinde açıkça non-refoulement ilkesinden söz edilmemekle beraber İnsan Hakları Komitesi (Human Rights Committee-HRC) bu maddelerin AİHS’in iç hukuka aktarılması ve ayrımcılık yasağına ilişkin 2. maddesi ile birlikte değerlendirildiğinde geri göndermeme yükümlülüğünü öngördüğünü kabul etmektedir¹⁰². Ayrıca Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 6. madde-

97 LAUTERPACHT Elihu/BETHLEHEM Daniel, Part 2: The scope and content of the principle of non-refoulement: Refugee Protection in International Law, Edt. Erika Feller/Volker Türk/Frances Nicholson, UNHCR 2003, s. 89; ODMAN M. Tevfik, Mülteci Hukuku (Refugees Law), Ankara 1995, s. 155-157.

98 RG 26.11.1959/10365.

99 RG 10.8.1988/19895. 3441 sayılı onay kanunu için bkz. RG 29.4.1988/19799.

100 2003/5141 “Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”nin, “Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne “Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol”ün ve “Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek İnsan Ticaretinin Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol”ün Onaylanması Hakkında Karar, RG 18.3.2003/25052.

101 EKŞİ, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, 77-81.

102 POBJOY, 190-191.

sinde düzenlenen yaşama hakkı ve 37. maddesinde düzenlenen işkence yasağına ilişkin hükümlerin de Çocuk Hakları Komitesi Tarafından (Committee on the Rights of the Child) non-refoulement ilkesinin dayanakları olarak yorumlanmaktadır¹⁰³.

Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 26. maddesinin ikincil korumanın dayanağını teşkil edip etmeyeceği tartışılan bir konudur. "Hukuk önünde eşitlik" başlığını taşıyan bu maddeye göre, "*herkes, hukuk önünde eşittir ve hiç bir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın hukuk tarafından eşit olarak korunma hakkına sahiptir. Hukuk bu alanda her türlü ayrımcılığı yasaklar ve herkese ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir fikir ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya başka bir statü ile yapılan ayrımcılığa karşı etkili ve eşit koruma sağlar*". Pobjoy, Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 26. maddesinin mültecilerle ikincil korunanlara eşit muamele yapma yükümlülüğünü getirip getirmediğini değerlendirmiştir¹⁰⁴. Kanaatimizce, söz konusu maddeden böyle bir çıkarımda bulunulması zor gözükmektedir. Milletlerarası hukukta mülteci statüsü ile ikincil koruma statüsü birbirinden ayrı statülerdir. 1951 Cenevre Konvansiyonu, mülteci tanımını kesin çizgilerle çizmiş olduğundan bu tanım dışında kalanları mülteci olarak kabul edilmeyecektir. İki ayrı statüde bulunan yabancılara farklı muamele yapılması, Sözleşme'nin 26. maddesinde öngörülen ayırım yasağı kapsamında değerlendirilecek bir husus değildir.

YUKK'un 63. maddesine göre, mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; (a) ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, (b) işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, (c) uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle

103 POBJOY, 191.

104 POBJOY, 209-227.

menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.

YUKK'un 63. maddesinde ikincil korumaya yol açan sebepler olarak ölüm cezası, işkence, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muamele, ülke genelinde veya uluslararası silahlı çatışma halinde ayırım gözetmeyen şiddet sayılmıştır. Belirtilen sebepler tahdididir ve bu sebepler arasında iklim değişiklikleri sayılmamıştır. O halde YUKK'un 63. maddesi, iklim mültecileri açısından bir koruma getirmemektedir.

İklim Mültecilerine Geçici Koruma Sağlanıp Sağlanamayacağı Meselesi

Geçici koruma, kitlesel akın halinde uygulanmaktadır. Geçici koruma kavramı yerine bazen “geçici iltica” (temporary refuge) veya geçici sığınma (temporary asylum) kavramları da kullanılmaktadır¹⁰⁵. Geçici koruma kavramı 1990'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Aynı tarihlerde mülteci kavramının yanı sıra diğer koruma türleri de ortaya çıkmış ve mülteci kavramını da kapsayacak şekilde yerine “uluslararası koruma” (international protection) kavramı kullanılmaya başlanmıştır¹⁰⁶. Kitlesel akın halinde uygulanan geçici koruma müessesesini, iç hukuklarda yer alan bazı geçici koruma yöntemlerinden de ayırmak gerekir. Bazen iç hukuklarda geçici koruma, 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun uygulama alanına girmeyen ve kitlesel akın olmamasına rağmen bireysel koruma talep edenlere uygulanan bir koruma türü olarak düzenlenebilmektedir¹⁰⁷. Nitekim Avustralya hukukunda geçici koruma vizesi” (Temporary Protection Visas-TPVs) olarak anılan ve 2000 yılında yasal düzenlemeyle kabul edilen vizeyi almak için mülteci tanımına gir-

105 EDWARDS Alice, Temporary Protection, Derogation and the 1951 Refugee Convention, 13(2012) Melb. J Int'l. L., s. 600.

106 EDWARDS, 600.

107 EDWARDS, 605.

mek gerekmektedir¹⁰⁸. Ayrıca İsveç ve Amerikan hukuklarında olduğu üzere geçici koruma ile tamamlayıcı koruma adeta iç içe geçmiştir.

Aslında mülteci statüsü de daimi nitelik taşımamaktadır. Mülteci statüsünün daimi nitelik taşımadığına ilişkin birçok gösterge vardır. Bu göstergelerin en önemlileri mülteci statüsü vermenin milletlerarası hukukta bir yükümlülük olarak öngörülmemesi; 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun ilticayı bir hak olarak düzenlememesi, mülteci statüsünün daimi nitelik taşıması ve belirli sebeplerle sonlandırılabilmesi; 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun daimi göçmen statüsü değil koruma statüsü öngörmesi; 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun 31. maddesinde, mültecilerin başka bir ülke tarafından kabulünün öngörülmesi; mültecilere ilişkin kalıcı çözümlerin (durable solutions)¹⁰⁹ mülteci statüsünü sona erdirmesidir¹¹⁰. Ancak mülteci statüsünün de geçici olması, mültecilerle geçici korumadan yararlananlar arasında fark olmadığını göstermez¹¹¹.

Devletlerin, kitlesel akın halinde geçici koruma sağlama yükümlülüğünü öngören bir milletlerarası antlaşma bulunmamaktadır. Hatta non-refoulement ilkesinin nitelikli bir yükümlülük (qualified duty) olduğunu belirten *Hathaway*, kitlesel akın halinde uluslararası yük paylaşımı yoksa bu ilkenin sınırlanabileceğini kabul etmektedir¹¹². *Boed* ise kitlesel akın halinde ülke menfaatleri gerektiriyorsa sınırların kapatılabileceği görüşündedir¹¹³. Kitlesel akın halinde uygulanan geçici korumada, 1951 Cenevre Konvansiyonu'nda doğan yükümlülükler askıya alınmaktadır¹¹⁴.

108 EDWARDS, 605 dn. 406.

109 Kalıcı çözümler şunlardır: gönüllü geri dönüş (voluntary repatriation), entegrasyon (local integration) ve üçüncü ülkeye yerleştirme (resettlement to a third country).

110 EDWARDS, 606-612.

111 EDWARDS, 612.

112 HATHAWAY C. James, *The Rights of Refugees under International Law*, Cambridge University Press 2005, s. 270.

113 BOED Roman, *State of Necessity as a Justification for Internationally Wrongful Conduct* (2000) 3 Yale Hum. Rts. & Dev. L.J., s. 25-37.

114 EDWARDS, 604.

Türkiye, dönem dönem kitlesel akınla karşı karşıya kalmaktadır. Kitlesel akın halinde sağlanan uluslararası koruma, geçici korumadır. Geçici koruma, sınırlarımıza topluca gelen yabancılar için öngörülen bir koruma türüdür. YUKK'un 91. maddesine göre, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir¹¹⁵. Geçici korumanın en tipik örneğini Türkiye'de bulunan Suriyeliler teşkil etmektedir.

YUKK'un 91. maddesinde, geçici korumanın genel şartları belirlenmiş; ancak geçici korumaya ilişkin usul ve esasların Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanacak bir yönetmelik ile düzenlenmesi öngörülmüştür. İşte bu maddeye istinaden hazırlanan Geçici Koruma Yönetmeliği, 22 Kasım 2014 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir¹¹⁶. Ayrıca geçici korunanların çalışma hakları ayrı bir yönetmelik ile düzenlenmiştir. Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik 15 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Kitlesel akın, sayıya ya da hıza göre belirlenen bir durum değildir¹¹⁷. Bir ülkenin kaldırabileceğinden fazla bir akınla karşı karşıya kalması halinde, kitlesel akından söz edilecektir. Kitlesel akın, Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 3(1). maddesinin (j) bendinde tanımlanmıştır. Bu bende göre, kitlesel akın, aynı ülkeden veya coğrafi bölgeden kısa bir süre içerisinde ve yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu sayılar nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı durumları ifade eder. Aca-

---

115 Geçici koruma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EKŞİ Nuray, Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Korumanın Şartları, Geçici Koruma Usulü, Sağlanan Haklar ve Geçici Korumanın Sona Ermesi, 88(2014)6 İBD, s. 65-89.

116 Karar Sayısı: 2014/6883: Ekli "Geçici Koruma Yönetmeliği"nin yürürlüğe konulması; İçişleri Bakanlığının 13.8.2014 tarihli ve 8027 sayılı yazısı üzerine, 4.4.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 13.10.2014 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG 22.10.2014/29153).

117 EDWARDS, 603.

ba Türkiye açısından Suriyeliler ne zaman kitlesel akın teşkil etmiştir? Bu sorusunun cevabı önem taşımaktadır. Çünkü kitlesel akın yoksa geçici korumadan söz edilemeyecektir. Aslında bu sorunun cevabı resmi açıklamalar ışığında verilmelidir. 2011 yılında Dışişleri Bakanlığı, henüz Türkiye’de 30-40 bin Suriyeli varken, Türkiye’nin 100.000 Suriyeliye ev sahipliği yapabileceğini; 100.000 civarında Suriyelinin barınacağı kampların inşa edilme çalışmalarının devam ettiğini; Suriye’deki olayların üç ay içinde biteceğinin tahmin edildiğini ifade etmiştir. Kanaatimizce, Dışişleri Bakanlığı’nın açıklaması esas alınarak, Türkiye’nin kaldırmayacağından fazla bir sayıda kitlesel akının, Suriyelilerin sayısının 100.000 geçmesi ile başladığını kabul etmek gerekir. Dışişleri Bakanlığı, bu açıklamayı “bireysel iltica” “kitlesel iltica” ayrımını esas alarak yapmamıştır. Ancak resmi söylemlerin hukuki açıdan vasıflandırılması, bu sonuca varılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Kitlesel akınla gelenlerin, hangi coğrafi alandan geldiğinin bir önemi yoktur. İster Avrupa’dan isterse de Avrupa dışından gelsinler, kitlesel akınla gelenler geçici koruma altına alınırlar.

“Geçici koruma” (temporary protection), ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak gelen yabancılara sağlanan korumadır. Avrupa Birliği, 2001 yılında geçici korumaya ilişkin bir yönerge hazırlamıştır. Kısaca “Geçici Koruma Yönergesi” (Temporary Protection Directive) olarak anılan Yerinden Edilmiş Kişilerin Kitlesel Akını Halinde Sağlanacak Geçici Korumanın Asgari Standartları ve Bu Kişilerin Kabul Edilmesi ve Kabulün Sonuçlarının Üstelenilmesi Konusunda Üye Devletler Arasında Bir Gayret Dengesinin Sağlanmasına İlişkin Önlemler Hakkında Yönerge¹¹⁸ uyarınca (1) silahlı çatışmadan veya yay-

---

118 Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between member states in receiving such persons and bearing the consequences thereof, OJ L212 7.8.2001 s. 12-23.

gın şiddetten kaçan, (2) sistematik ve genel insan hakları ihlalleri ciddi riski altında veya kurbanı olan kişilere geçici koruma statüsü verilir¹¹⁹.

Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 7(1). maddesine göre, geçici koruma; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara uygulanır. Kitlesel akınlara gelenlerin geçici koruma altına alınması için 7. maddedeki şartların gerçekleşmesi tek başına yeterli değildir. Ayrıca Bakanlar Kurulu tarafından geçici koruma kararının alınması gerekir (md. 9). Yönetmeliğin 7(2). maddesine göre, Bakanlar Kurulu tarafından geçici korumanın ilanından önce gelenlerin geçici korumadan yararlanması mümkün değildir.

Geçici korumadan yararlanamayacak yabancılar Yönetmeliğin 8. maddesinde düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 8. maddesine göre, savaş suçu işleyenler, barışa veya insanlığa karşı suç işleyenler, BM'nin genel ilkeleriyle bağdaşmayan suçları işleyenler ya da bu suçları işleyenlere iştirak edenler; ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olup da bu faaliyetlerini kalıcı olarak sonlandırmayanlar; terör eylemlerinde bulunan veya bu eylemlere iştirak edenler; ciddi bir suçtan mahkûm olan ve durumları toplum açısından tehdit oluşturanlar; milli güvenlik ve kamu düzeni açısından tehlike oluşturanlar; hapis cezasını gerektiren bir suçu ülkesinde işleyip de bu suçun cezasını çekmemek için bulunduğu ülkeyi terk edenler; devlet güvenliği aleyhine suç işleyenler geçici koruma kapsamına alınmazlar.

YUKK'un 63. maddesinde, ikincil korumanın sağlanmasını gerektiren sebepler tek tek sayılmıştır. Buna karşın gerek YUKK'un 91. maddesinde gerekse Geçici Koruma Yönetmeliği'nde, kişileri ülkesinden ayrılmaya zorlayan sebeplerin neler olduğu belirtilmemiştir. Tartışılabilir olmakla beraber iklim mültecilerinin geçici korunma altına

---

119 EKŞİ, Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Hukuki Durumu, 11.

alınabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak geçici koruma verilmesi, uluslararası bir yükümlülük değildir. Ayrıca Türkiye, geçici koruma yükümlülüğünü öngören herhangi bir antlaşmaya da taraf değildir. YUKK'un 91. maddesinde ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nde de geçici koruma bir yükümlülük olarak öngörülmemiştir. Her iki düzenleme uyarınca geçici korumanın verilmesi, idarenin takdirine bağlıdır. Bakanlar Kurulu, geçici koruma kararı alabilir veya alamaz. Bakanlar Kurulu'nu geçici koruma kararı almaya zorlayan ne bir uluslararası ne de ulusal norm mevcuttur. O halde YUKK'un 91. maddesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği'nin iklim mültecilerine de koruma sağlanabileceği şeklinde yorumlanması halinde bile bu konu tamamen Bakanlar Kurulu'nun takdir yetkisindedir. Bakanlar Kurulu, iklim mültecilerine geçici koruma sağlayabilir ya da sağlamayabilir.

Sonuç

İklim mültecileri, 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun 1/A-2. maddesinde yer alan tanımda aranılan koşulları sağlamamaktadır. Bu sebeple, iklim mültecileri, 1951 Cenevre Konvansiyonu ve bu Konvansiyon'un uygulanması gözetmekle görevli BMMYK mandasının sağladığı korumadan yararlanamamaktadırlar. Bununla beraber, Amerika'da olduğu gibi geçici koruma statüsü ve benzeri gibi başka adlar altında oluşturulan sistemlerle iklim mültecilerine koruma sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak iklim mültecilerine, ulusal hukuklarda sağlanan korumanın geçici nitelikte olması, iklim mültecileri açısından süreklilik gösteren bir uygulamanın henüz devreye sokulmaması; iklim değişikliğinin yol açtığı felaketler sebebiyle yerlerini değiştirmek zorunda kalan insanların sayısındaki hızlı artış, bu soruna insan hakları odaklı bir çözümün bulunmasını gerekli kılmaktadır. Hiç şüphesiz çevreye en fazla zarar veren sanayileşmiş ülkeler, iklim mültecilerine koruma sağlayarak ve verdikleri zararları tazmin ederek katkıda bulunmak zorundadırlar. Ancak bu zorunluluğun da ötesinde, doğanın ve çevrenin korunması için acil önlemlerin alınması ve bu önlemlere bütün devletlerin uymasının sağlanması kaçınılmazdır.

YUKK'un 63. maddesinde de yer alan ikincil koruma, iklim mültecilerini kapsamamaktadır. Ayrıca YUKK'un 91. maddesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği'nin iklim mültecileri de kapsadığını iddia etmek mümkün gözükmemektedir. Bununla beraber, Bakanlar Kurulu tarafından karar alınması kaydıyla, YUKK'un 91. maddesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında iklim mültecilerine geçici koruma sağlanabilir. YUKK'un 91. maddesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında sağlanacak koruma, tamamen takdire bağlıdır ve bir yükümlülük teşkil etmemektedir. Her ne kadar mevcut yasal durum, Türkiye'nin iklim mültecilerine koruma sağlama yükümlülüğünü öngörmüyorsa da bu alanda yapılacak olan uluslararası çalışmalar Türkiye açısından da önemli sonuçlar doğuracaktır. Yeni bir milletlerarası antlaşma yapılarak iklim mültecilerinin korunması yakın bir gelecekte gerçekleştirilecek gibi gözüküyorsa da böyle bir çalışmanın başlaması halinde, kendisi de iklim değişikliklerinden zarar gören bir ülke olan Türkiye'nin bu çalışmanın dışında kalması söz konusu olmayacaktır.

Kaynakça

- ATAPATTU Sumudu, Climate Change, Human Rights, and Forced Migration: Implications for International Law, 27(2009-2010)3 Wis. Int'l L.J.
- BIERMANN Frank/BOAS Ingrid, Environment, Protecting Climate Refugees The Case for a Global Protocol, November/December 2008.
- BIERMANN Frank/BOAS Ingrid, Preparing for a Warmer World: Towards a Global Governance System to Protect Climate Refugees', (2010)10 GEP.
- BOED Roman, State of Necessity as a Justification for Internationally Wrongful Conduct (2000)3 Yale Hum. Rts. & Dev. L.J.
- BURLESON Elizabeth, Climate Change Displacement to Refuge, 25(2010)19 J. Envtl. L. & Litig.
- COOPER Jessica, Environmental Refugees: Meeting the Requirements of the Refugee Convention, 6(1998)2 N.Y.U. Envtl. L.J.

- DOCHERTY B./GIANNINI T., *Confronting a Rising Tide: A Proposal for a Convention on Climate Change Refugees*, (2009)33 HELR.
- EDWARDS Alice, *Temporary Protection, Derogation and the 1951 Refugee Convention*, 13(2012) Melb. J Int'l. L.
- EKŞİ Nuray, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, 3. bası, İstanbul 2015.
- EKŞİ Nuray, *Yeni Zelanda Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii'nin Ekonomik ve çevresel Faktörler Sebebiyle Mülteci Statüsünün Kazanılmasına İlişkin Kararı*, X(2011)1 İKÜHFD.
- EKŞİ Nuray, *1951 Yılından Bugüne Mülteci Kavramı*, (2016)813 Türkiye Belediyeler Birliği İller ve Belediyeler Dergisi.
- EKŞİ Nuray, *Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Korumanın Şartları, Geçici Koruma Usulü, Sağlanan Haklar ve Geçici Korumanın Sona Ermesi*, 88(2014)6 İBD.
- ERRERA Roger, *The CJEU and Subsidiary Protection: Reflections on Elgafaji and After*, 23(2010)1 IJRL.
- Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, HCR/IP/4/Eng/REV.1 Reedited, Geneva, January 1992, UNHCR 1979: <http://www.unhcr.org/publ/PUBL/3d58e13b4.pdf> (30.7.2017).
- HATHAWAY C. James, *The Rights of Refugees under International Law*, Cambridge University Press 2005.
- HODGKINSON David/BURTON Tess/ANDERSON Heather/YOUNG Lucy, *'The Hour When the Ship Comes in': A Convention For Persons Displaced by Climate Change'*, 38(2010)1 Monash U. L. Rev.
- LACZKO Frank/AGHAZARM, Christine, *Introduction and Overview: Enhancing the Knowledge Base, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence*, Edited by Frank Laczko/Christine Aghazarm, International Organization for Migration-IOM, Geneva 2009.
- LAUTERPACHT Elihu/BETHLEHEM Daniel, *Part 2: The scope and content of the principle of non-refoulement: Refugee Protection in International Law*, Edt. Erika Feller/Volker Türk/Frances Nicholson, UNHCR 2003.
- LIMON Marc, *Human Rights Obligations and Accountability in the Face of Climate Change*, 38(201) Ga. J. Int'l & Comp. L.

- McADAM Jane, *Complementary Protection in International Refugee Law*, Oxford 2007.
- McADAM Jane, *Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is Not the Answer*, 23(2011)1 IJRL.
- McADAM Jane, *From Humanitarian Discretion to Complementary Protection—Reflections on the Emergence of Human Rights-based Refugee Protection in Australia*, 18(2011) Austl. Int'l L.J.
- McLEMAN Robert, *Climate Change, Migration and Critical International Security Considerations*, IOM Migration Research Series No. 42, Geneva 2011.
- MOBERG Kara K., *Extending Refugee Definitions to Cover Environmentally Displaced Persons Displaces Necessary Protection*, 94(200) Iowa L. Rev.
- MOLU Esra, *Avustralya Mülteci Temyiz Mahkemesi'nin İklim Değişikliklerinin Kiribati Vatandaşına Mülteci Statüsü Kazandırmayacağına İlişkin 10 Aralık 2009 Tarihli Kararı*, X(2011)1 İKÜHFD.
- NAIK Asmita, *Migration and Natural Disasters, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence*, Edited by Frank Laczko/Christine Agaharm, International Organization for Migration-IOM, Geneva 2009.
- ODMAN M. Tevfik, *Mülteci Hukuku (Refugees Law)*, Ankara 1995.
- POBJOY Jason, *Treating Like Alike: the Principle of Nondiscrimination as a Tool to Mandate the Equal Treatment of Refugees and Beneficiaries of Complementary Protection*, 34(2010) Melb. Univ. Law Rev.
- RAJAMANI Lavanya, *The Cancun Climate Agreements: Reading the Text, Subtext and Tea Leaves*, 60(2011) ICLQ.
- STEINER L. Henry/ALSTON Philip/GOODMAN Ryan, *International Human Rights in Context Law Politics and Morals*, 3rd edition, Oxford University Press 2008.
- The Council of Europe Parliamentary Assembly, Committee on Migration, Refugees and Population, 'Environmentally Induced Migration and Displacement: A 21st Century Challenge' Doc. 11785, 23 Dec. 2008.
- WASEM Ruth Ellen/ESTER Karma, *Temporary Protected Status: Current Immigration Policy and Issues*, September 9, 2010, Congressional Research Service, CRS Report for Congress, 7-5700 RS20844.
- WILLIAMS Angela, *Turning the Tide: Recognizing Climate Change Refugees in International Law*, 30(2008)4 Law&Policy.

ZETTER Roger, The Role of Legal and Normative Frameworks for the Protection of Environmentally Displaced People, Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence, Edited by Frank Laczko/Christine Aghazarm, International Organization for Migration-IOM, Geneva 2009.